

İSLÂM CEZA HUKUKU HÜKÜMLERİ AÇISINDAN KANUNLAR İHTİLAFI

CONFLICT OF LAWS IN TERMS OF ISLAMIC CRIMINAL LAW ROVISIONS

Geliş Tarihi: 11.07.2022 Kabul Tarihi: 05.09.2022

✉ **YÜKSEL SALMAN**

DR. ÖĞR. ÜYESİ

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ

orcid.org/0000-0001-5747-9639

ysalman67@hotmail.com

ÖZ

Suç işleyen kişilere devletin uyguladığı bir yaptırım olarak ceza, tarih boyunca varlığını korumuştur. Toplum düzenini bozan, güven ve istikrarı zedeleyen ve haksızlıklara sebebiyet veren davranışlar, yer ve zamana göre mahiyeti değişebilse de mutlaka bir cezaî yaptırımla karşılık bulmuştur. Suça gereken cezayı vermek, devlet için bir hak ve yükümlülüktür. Ancak bu hak ve yetkinin devletin kendi vatandaşlarıyla mı sınırlı olduğu, yoksa farklı ülke vatandaşları için de geçerli olup olmadığı tartışma konusudur. Söz gelimi, devletin kendi vatandaşlarıyla diğer ülke vatandaşları arasında veya İslam ülkesinde farklı ülke vatandaşları arasında meydana gelen hukukî bir olayda hangi devletin kanunlarının geçerli olacağı hususunda farklı yönelişler bulunmaktadır. Günümüzde kanunlar ihtilafı olarak isimlendirilen bu mesele, geçmişten bu yana güncelliğini korumaktadır. Kimi devletler bu konuda suçun işlendiği ülke kanunlarını esas alırken, kimileri suçun tarafları olan fail ve mağdurun vatandaşı olduğu ülkenin kanunlarını esas almaktadır. Bu makalede, özel hukukun bir dalı olarak kanunlar ihtilafı konusu İslâm ceza hukuku hükümleri açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Kanunlar İhtilafı, Zimmî, Müste'men, Harbî, Dârulislâm, Dâruharb.

ABSTRACT

Punishment has existed throughout history as a sanction imposed by the state on persons who commit crimes. Behaviors that disturb social order, undermine trust and stability, and cause injustice have always been punished, albeit their nature may vary depending on location and period. Giving the appropriate punishment for crimes is both a right and an obligation of the state. However, whether this power and authority is limited to the citizens of the state or whether it is applicable for citizens of other countries is debatable. For example, there are different views on whether state's laws will be applicable in a legal event between inhabitants of the state and citizens of other countries, or between nationals of other countries in an Islamic country. This issue, known now as the conflict of laws, has been around for a long time. While some states base their decisions on the laws of the nation where the crime was committed, others base their decisions on the laws of the countries of the perpetrator and victim, who are both parties to the crime. The subject of conflict of laws as a branch of private law has been evaluated in this article in terms of Islamic criminal law regulations.

Keywords: Islamic Law, Conflict of Laws, Dhimmî, Musta'man, Harbî, Dar al-Islam, Dar al-Harb.

SUMMARY

It is essential that the penalties be imposed within the country and on the state's own citizens. The issue of which country's laws will be valid in an event that occurs in an Islamic country between the state's own citizens and the citizens of other countries or the citizens of different countries regarding 'uqubat is handled under the name of "conflict of laws" as a subject of private law today. In this regard, there are two approaches based on the country where the crime was committed (territoriality) or the parties of the crime (individuality).

Country and citizenship forms the basis for the conflict of laws. According to the prevailing understanding in classical Islamic law doctrine, countries are dealt with in two main groups as dar al-Islam and dar al-harb. Leaving aside the details of the views put forward by the madhhabs (Islamic sects), the lands under the rule of the Islamic state were called dar al-Islam, and the others as dar al-harb.

It is possible to categorize non-Muslims in the context of their relations with the Islamic country under three main groups as dhimmi, musta'man and harbi. The dhimmis, who are the citizens of the Islamic country, have the right to permanent residence as well as the security of property, life and honor, in accordance with the dhimmah agreement they made with the state. In the framework of this contract, they also get the opportunity to benefit from their citizenship rights, although with some exceptions.

Today, people who stay in another country for a certain period of time with permits and regulations such as passports and visas are described as "musta'man" in fiqh sources. The property, life and honor of musta'man are ensured in the Islamic country.

Harbis are non-Muslims who are citizens of foreign countries and who do not have a dhimmah or aman agreement with the Islamic country. As a general principle, persons in harbi status do not have immunity to property, life and honor.

Hanafis, who take the existence of the state authority as a basis in the enforcement and execution of punishments, are of the opinion that in the absence of an authority, crimes cannot be punished later. It is possible to say that this approach is in line with the territorial system as expressed in today's legal systems in the context of the application of criminal law provisions.

The majority of the fiqh schools took into account the perpet-

rator of the crime (individuality) rather than the state authority in the context of the scope of enforcement of punishments, and stated that the necessary penal sanction would be applied to the perpetrator, if proven, no matter where the crime was committed. Islamic jurists are of the opinion in principle that hadd and qisas punishments will be applied to dhimmis. The justification for this provision is the dhimmah agreement. Within the framework of this agreement, the state is obliged to ensure the safety of their life, property and honor. Dhimmis, on the other hand, are obliged to abide by the legal order of the state.

Dhimmis and the musta'man are in the Islamic country as a requirement of dhimmah and aman agreements. Although there are some differences of opinion among the Islamic jurists in the details, the state is obliged to ensure the safety of property, life and honor of the persons in this status in accordance with the "aman" (safety) contract.

The provisions of Islamic law are universal and, in principle, are valid everywhere. Muslims are obliged to abide by these provisions. Just as religious obligations such as prayer, fasting, and almsgiving are fulfilled in dar al-harb, prohibitions such as adultery, drinking alcohol, and theft must be avoided. It is an exceptional situation that the penalty is not applied due to political and cyclical reasons, or due to legal technical issues such as the absence of certain conditions sought in the context of the execution of the penalty, despite the fact that the crime is formed with all elements.

According to the majority of Islamic jurists, dhimmis and the musta'man are not held criminally responsible for matters that are not prohibited according to their beliefs, such as drinking alcohol. They are subject to the provisions of Islamic law in matters that have a dominant public character and that directly concern the whole society such as adultery, theft, baghy and hirabah. The implementation of the provisions of Islamic law in such crimes is closely related to the public nature of the crimes and the harm they cause to the peace and security of the whole society.

GİRİŞ

Gayri müslimlerin İslâm ülkesi ve vatandaşları ile ilişkileri bağlamında başlıca üç gruptan bahsedilebilir; harbîler, müste'menler ve zimmîler. Harbîler, Müslümanlarla savaş halinde olan devletin vatandaşlarıdır. Başka bir devletin vatandaşı olmakla birlikte, İslâm ülkesinden aldıkları güvence (eman) ile İslâm topraklarında geçici süre ile bulunan gayri müslimler ise müste'men olarak adlandırılır. İslâm ülkesinde kalıcı statüde bulunan, vatandaşlık ile İslâm idaresine bağlı ve Müslüman toplumun bir üyesi olarak İslâm ülkesinde yaşayan gayri müslimler de zimmî olarak isimlendirilmektedir.¹

Tarih boyunca, fakihlerin geliştirdiği zimmet akdi teorisi çerçevesinde İslâm topraklarında güven içinde yaşayan gayri müslimler, can, mal, ırz ve inanç değerlerini korumuşlar, dinlerine ve geleneklerine bağlı kalarak İslâm ülkesinde emniyet içinde yaşamışlardır. Fakihlerin yorumlarına göre, zimmet akdinin sebebi; savaşa son vermek, İslâm egemenliği altında dinlerine bağlı kalarak yaşamak, aynı zamanda İslâm'ın değerlerini Müslüman toplum içinde yaşayarak öğrenmektir.² Gerek harbî statüsünde olan gayri müslimlerin Müslümanlar ve zimmîlerle, gerekse İslâm ülkesi vatandaşı olan zimmîlerin harbî ve müste'menler ile aralarında yaşanan uyuşmazlıkların çözümünde ilk dönemlerden itibaren adalet ve hakkaniyet ölçüleri korunmuştur. Hz. Peygamber döneminde hukukî temelleri oluşturulan ve Müslümanların tarihsel tecrübesi ışığında gelişen bu alana ilişkin uygulamalar, klasik fıkıh kaynaklarında ve günümüzde yapılan birçok bilimsel çalışmada kapsamlı olarak ele alınmıştır.³ Devletler özel hukukunun konusu olarak farklı ülke vatan-

¹ Abdülkerim Zeydan, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn ve'l-müste'menin fî dâri'l-İslâm* (Bağdat: Mektebetü'l-Kuds,1982),167,176, 276.

² Ahmet Yaman, *İslam Kamu Hukuku* (Ankara: BİLAY, 2020), 217.

³ Bu husustaki araştırmalardan bazıları için bk. Ahmet Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1984); Ahmet Yaman, *İslam Hukukunda Uluslararası İlişkiler* (Ankara: Fecir Yayınevi, 1998);Yusuf Fidan, *İslâm'da Yabancılar ve Azınlıklar Hukuku* (Konya: Ensar Yayıncılık, 2005); Osman Şekerci, *İslâm Ülkelerinde Gayri Müslimlerin Temel Hakları* (İstanbul: Nun Yayıncılık,1996).

daşları arasındaki hukuk ilişkilerini ele alan kanunlar ihtilafı, çağımızda da bir problematik olarak güncelliğini korumaktadır.

Günümüz hukuk sistemlerinde kanunların uygulanması bağlamında başlıca iki yöneliş bulunmaktadır; ülkesellik (yersellik) ve şahsîlik (kişisellik). Mülkîlik diye de ifade edilen ülkesellik, kanunun, ülke sınırları içinde bulunan yerli ve yabancı herkese uygulanmasıdır. Bu ilke, bir ülkenin gücünün ve egemenlik hakkının tipik bir yansıması olarak da değerlendirilebilir. Şahsîlik ise bir ülke vatandaşının, hangi ülkede bulunursa bulunsun, kendi ülkesinin kanunlarına göre muhakeme edilmesi, deyim yerindeyse ülke kanunlarının, vatandaşı olan kişileri adeta takip etmesi ve yaşanan uyuşmazlıklarda bulunduğu ülkeye bakılmaksızın uygulamaya geçmesidir. Uluslararası ilişkilerin her geçen gün geliştiği günümüzde, bireylerin ehliyetine ve evlenme, boşanma gibi kişisel durumlarına ilişkin anlaşmazlıklarda şahsîlik kuralının, kamu hukuku alanına giren hususlarda ise çoğunlukla yersellik kuralının uygulandığını söyleyebiliriz.⁴ Pozitif hukukta hakim olan anlayışa göre yasaların yer bakımından uygulanmasında yersellik ilkesi kural olup, yasaların şahsiliği ilkesi istisna niteliğindedir.⁵

Çağımızda, yukarıda sözünü ettiğimiz yaygın kabullerin yanı sıra, değişen dünya şartları ve pozitif hukuk alanındaki hızlı gelişmelere bağlı olarak bugün Avrupa’da olduğu gibi hukuk sistemlerini birleştirme çabalarının bulunduğunu ifade edebiliriz. Bu durum, hem şahsîlik hem de mülkîlik ilkelerine yeni boyutlar kazandırma sürecini beraberinde getirmiştir.⁶

Araştırma konumuza ilişkin bilgiler genelde klasik kaynaklarda “siyer”, “hudûd”, “kısas ve’ d-diyât” ve “cihat” gibi başlıklar altında yer almakta, İslâm hukukunda ülke (dâr) telakkisi, azınlıklar hukuku ve yargılama hukukuna ilişkin özel alan çalışmalarında da kapsamlı olarak ele alınmaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla konuyla ilgili tek çalışma, Abdussamat Tanhan’ın *Kanunlar İhtilafının İslâm Ceza Hukukuna Yansıması*’dır.⁷ Araştırma, alana katkı sağlayacak niteliktedir.

Çalışmanın amacı, kanunlar ihtilafının İslâm ceza hukuku alanındaki etkilerini ortaya koymaktır. Makale kapsamında kanunlar ihtilafına ilişkin doktrindeki yaklaşımlara ve suçun işlendiği ülkenin yargılama sürecine, ceza mahkûmiyetine ve infaza dair etkilerine yer verilecektir. Günümüz

⁴ Kemal Gözler, *Hukuka Giriş* (Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2019), 273.

⁵ Nurullah Kunter, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (İstanbul: Yayılcık Matbaası, 1989), 371; Erol Akı, *Hukukun Temel Kavramları* (İzmir: Barış Yayınları, 1996), 89-90; Mehmet Emin Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler I* (Ankara: Seçkin, 2002), 1/312-313.

⁶ Adnan Güriz, *Hukuk Başlangıcı* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2016), 160.

⁷ Abdussamat Tanhan, *Kanunlar İhtilafının İslâm Ceza Hukukuna Yansıması* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001).

hukukunda kanunlar ihtilafına ilişkin hükümlerin İslâm ceza hukukuyla benzerlik ve farklılıklarına da ihtiyaç nispetinde temas edilecektir.

1. Kavramsal Çerçeve

Bir ülkenin vatandaşı ile başka ülke vatandaşı ya da farklı ülke vatandaşlarının bir ülkede hukukî bir anlaşmazlığa düşmeleri halinde, çözümün hangi hukuk sistemine göre yapılacağı ve yargılamada yetkili mahkemenin hangi ülkeye ait olacağı hususu, *kanunlar ihtilafı* veya *çatışması* terimleriyle ifade edilmektedir. Kanunlar ihtilafı ya da çatışması, devletler özel hukukunun kapsamına girmektedir. Başlıca konuları arasında, kanunlar ihtilafıyla birlikte vatandaşlık (tebaiyyet) ve yabancı uyruklu kişileri ilgilendiren meseleler yer almaktadır.⁸ İslâm ceza hukuku açısından kanunlar ihtilafını ele almadan önce, konuyla yakın ilgisi sebebiyle, öncelikle “vatandaşlık” kavramı hakkında ana hatlarıyla bilgi vermek uygun olacaktır.

2. Kavram ve Kapsam Olarak Vatandaşlık

İslâm hukukunda, günümüzde olduğu gibi devletin insan unsurunu tanımlama bağlamında vatandaş ve yabancı şeklindeki bir ayırım yerine, inanç unsurunu esas alan Müslüman ve gayri müslim şeklinde bir tasnif benimsenmiştir. Müslümanlar, İslâm ülkesinin tabii vatandaşlarıdır. Gayri müslimler, İslâm devletiyle olan siyasî ve hukukî ilişkileri bağlamında zimmîler, müste'menler ve harbîler olmak üzere üç başlık altında ele alınmaktadır.

2.1. Müslümanlar

İslâm, bütün Müslümanları tek ümmet kabul eder.⁹ Bir şahsın Müslüman olması onu İslâm ümmetine dâhil ettiği gibi, İslâm devletine de vatandaş yapar. Müslümanların hem ümmet hem de vatandaş olarak birbirleriyle irtibatının esasını İslâm inancı oluşturur. İslâm hukukuna göre Müslümanlar, devletin aslî ve kurucu unsurudur ve İslâm ahkâmına uymakla yükümlüdürler. İşledikleri suçlara, İslâm ceza hukuku hükümleri uygulanır. Bu sorumluluklara riâyet etmelerine karşılık, İslâm hukukunun kendilerine tanıdığı hak ve yetkilere sahip olurlar.¹⁰ İslâm devleti, irtidat ve dâruharbe iltihak etme dışında bir sebeple bir Müslümanı vatandaşlıktan çıkaramaz.¹¹

⁸ Muhammed Hâmidullah, *İslâm'da Devlet İdaresi*, çev. Kemal Kuşçu (Ankara: Gaye Matbaası, ts.), 475; Fahrettin Atar, *İslâm Adliye Teşkilatı* (Ankara: Semih Ofset Matbaacılık, ts.), 221; Erhan Adal, *Hukukun Temel İlkeleri* (İstanbul: Beta, 1988), 19.

⁹ Kur'ân-ı Kerim'de bu hususta şöyle buyrulur: “*Hakikaten bu (bütün peygamberler ve onlara iman edenler) bir tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir...*” (el-Enbiyâ 21/92).

¹⁰ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku* (İstanbul: Nesil Yayınları, 1987), 3/248; Üdeh, *et-Teşriu'l-cinâtiyyü'l-İslâmî* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 1/307.

¹¹ Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı*, 192-193.

2.2. Zimmîler (Gayri Müslim Vatandaşlar)

Güvenlik, söz verme, ahd ve hak gibi anlamlara gelen zimmî kelimesinden türetilmiş olan zimmî kavramı, İslâm ülkesinde yaşayan gayri müslim tebaayı ifade eder. Zimmîler, kendilerine verilen can, mal ve ırz emniyetine mukabil, devletin hukuk düzenine bağlı kalmayı taahhüd ederler. İslâm devletiyle yaptıkları ve devletin hukuk düzenine bağlılık niteliğindeki zimmî akdi¹³ çerçevesinde İslâm ülkesinde ikamet hakkına ve bazı istisnalar dışında vatandaşlık haklarından istifade etme imkânına sahip olurlar.¹⁴

Ehl-i kitabın zimmî kapsamında yer aldığına ilişkin fakihler arasında ihtilaf yoktur. Mecûsiler de Ehl-i kitap ile aynı kapsamda değerlendirilmiştir. Bunun dışındaki inanç gruplarına mensup kişilerin zimmî statüsünde olup olamayacakları hususu ihtilafıdır.¹⁵ Abdülkerim Zeydan gibi bazı çağdaş araştırmacılara göre, İslâm ülkesinin hukuk düzenine bağlı kalmayı taahhüt eden kişiler hangi inanca mensup olursa olsun zimmî statüsünde kabul edilirler.¹⁶ Bu görüşe göre vatandaşlığa kabulde temel dayanak, kişinin ya İslâm dinini kabul etmesi ya da devletin hukuk sistemine bağlılık ifade eden zimmî akdi yapmasıdır. Ehl-i kitabın zimmî statüsünde vatandaşlığa kabul edilmesi, inancıyla ilgili olmayıp hukuk düzenine bağlı kalacaklarına ilişkin imzaladıkları bağlılık anlaşması niteliğindeki “zimmî akdi”yle ilgilidir. Bu sebeple Mecûsî, Sâbiî, Budist ve ateist gibi inançlara mensup kişiler, İslâm devletinin hukuk düzenine bağlı kalmaları halinde, vatandaşlık hakkını elde ederler.¹⁷ Yine belirtmek gerekir ki, zimmîlerin İslâm hukukuna bağlılığı, bütünüyle bu hukuka tabi oldukları anlamına gelmeyip kamu düzenini korumaya yönelik kurullarla sınırlıdır.¹⁸ Özel hukuk alanına giren konularda ise, genel olarak İslâm hukukuna göre davranma yükümlülükleri bulunmamaktadır.

¹² İbrahim Üneys vd., *el-Mu'cemü'l-vesît* (İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.), 1/315; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukü İslâmiyye ve Istılahatü Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985), 3/422.

¹³ Zimmî akdi konusunda ayrıntılı bilgi için bk. Alâuddîn Ebî Bekr b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâi'ü's-sanâi' fî tertîbi's-Şerâi'* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1982), 7/110; Şemsüddîn Ebu'l-Ferec el-Makdisî, *eş-Şerhu'l-kebîr alâ metni'l-Mukni'* (Beyrût: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, ts.), 5/584.

¹⁴ Mansur b. Yûnus b. İdrîs el-Buhûtî, *Keşşâfü'l-kinâ' an metni'l-İknâ'* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1982), 3/234; Zeydan, *Ahkâmü'z-zimmîyyîn*, 22; Hamidullah, *İslâmda Devlet İdaresi*, 484; Karaman, *İslâm Hukuku*, 3/234.

¹⁵ Bu konudaki görüşler ve ortaya koydukları deliller için bk. Muvaffakuddîn Ebî Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Kudâme, *el-Muğnî* (Beyrût: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, ts.), 5/568; Kâsânî, *Bedâi'ü's-sanâi'*, 7/110; Zeydân, *Ahkâmü'z-zimmîyyîn*, 25.

¹⁶ Zeydân, *Ahkâmü'z-zimmîyyîn*, 28.

¹⁷ Zeydân, *Ahkâmü'z-zimmîyyîn*, 25.

¹⁸ Makdisî, *eş-Şerhu'l-kebîr*, 5/611; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kinâ'*, 3/117.

İslâm ülkesindeki bir gayri müslimin zimmî statüsünde kabul edilmesi; açık irade beyanı, karine, aile bağı ve fetih yoluyla mümkün olabilir. Açık irade beyanı, şahsın kendi iradesiyle İslâm ülkesinin yetkili mercii ile zimmet akdi yapması ya da bu akde işaret eden davranışlarda bulunmasıyla gerçekleşir.¹⁹ Gayri müslimin İslâm ülkesinde sürekli oturma isteği, evlenmesi, İslâm ülkesinden arazi satın alması yahut kendisine verilen oturma iznini bilerek uzatması gibi davranışlar da fıkıh kaynaklarında gayri müslimin zimmîlik statüsünü kabul ettiğine ilişkin bir karine olarak yorumlanmıştır.²⁰ Çocukların, anne veya babalarına bağlı olarak zimmîlik statüsünü elde edeceği de fakihlerin çoğunluğu tarafından kabul edilmiştir.²¹ Bunlara ilaveten, bir ülkenin fethi sonrasında, devlet başkanının o ülke halkını vatanı olarak (zimmî) kabul etme, cizye ödemekle yükümlü tutma ve topraklarına harâç vergisi koyma yetkisine sahip olduğu belirtilmektedir.²²

Devletin, yeni gelişmeler ve ihtiyaçlar doğrultusunda vatandaşlık statüsüne ilişkin çeşitli düzenlemeler yapmasında hukukî açıdan bir engel olmadığını ifade edebiliriz. Kuşkusuz bütün bu düzenlemelerde İslâm devletinin ve Müslüman toplumun yararının (maslahat) dikkate alınması gerekir. Devletin kamu adına yapacağı bütün tasarrufların maslahatla kayıtlı olması ilkesi esastır.²³

Fıkıh kaynaklarında yer alan “*haklarımız, hakları; yükümlülüklerimiz de yükümlülükleridir*”²⁴ ilkesi, fakihlerce zimmî statüsündeki gayri müslimlerin sorumlulukları ve kazanımları bağlamında Müslümanlarla aynı konumda olacakları konusunda referans kabul edilmiştir. Zimmîlerle ilgili hak ve sorumlulukların çerçevesini ortaya koyan bu anlayışın genel olarak kabul gördüğü ve uygulamanın bu çerçevede geliştiği söylenebilir. Hz. Ali'nin şu sözü de bu ilkeyi destekler mahiyettedir: “Cizye vergisini

¹⁹ Zeydân, *Ahkâmü'z-zimmîyyîn*, 32; Ahmet Yaman, “Zimmî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/434.

²⁰ Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *Şerhu Kitâbi's-Siyerü'l-kebîr*. thk. Ebû Abdullah Muhammed Hasan (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 5/117, 121; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/110; Mahmûd b. Ahmed b. Mûsa b. Ahmed b. Hüseyin Bedrüddîn el-Aynî, *el-Binâye şerhu'l-Hidâye*. thk. Eymen Sâlih Şa'bân (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2012), 7/207; Karaman, *İslâm Hukuku*, 3/239.

²¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 5/583.

²² Kâsânî *Bedâiu's-sanâi'*, 7/111; Karaman, *İslâm Hukuku*, 3/239.

²³ Mecelle'de bu kural: “*Raiyye, yani tebaa üzerine tasarruf maslahata menûttur*” şeklinde yer almıştır. Bk. Mecelle, md. 59.

²⁴ Hadis olduğu söylenen bu rivâyete kaynaklarda rastlanmamıştır. Klasik İslâm hukuku eserlerinde yer verilen ve Hz. Peygamber'e nispet edilen “*Onlar zimmet akdini kabul ederlerse, kendilerine, haklar bakımından müslümanların sahip olduğu haklara sahip olduklarını, yükümlülük bakımından da, müslümanların yükümlülükleriyle aynı statüde olduklarını bildir*.” sözü nakledilmektedir. Bk. Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/100.

kabul etmeleri durumunda malları mallarımız gibi, canları da canlarımız gibidir.”²⁵

2.3. Müste'menler (Vizeli-Pasaportlu Yabancılar)

Müste'men; güvence verilen ve emniyete kavuşan gibi anlamlara gelmekte olup “eman” kelimesinden türetilmiştir.²⁶ Bir hukuk kavramı olarak müste'men; İslâm ülkesine kendisine verilen emanla giren gayri müslimdir.²⁷ Başka bir ülkeye izinle giren İslâm ülkesi vatandaşları da müste'men sayılırlar.²⁸

Günümüzde pasaport, vize gibi izin ve düzenlemelerle başka bir ülkede belirli bir süre kalmak üzere giden şahıslar “yabancı” kavramı ile ifade edilmektedir. Bu kavram, fıkıh kaynaklarındaki “müste'men”in karşılığı olarak kullanılmaktadır. Yabancı ülke vatandaşlarının İslâm ülkesine geçici süreliğine de olsa girebilmeleri kural olarak izne bağlıdır. Bu izin, İslâm hukuk literatüründe “eman”; istemde bulunan kişi de “müste'min” olarak isimlendirilmektedir.

Eman müessesesinin hukukî dayanağı, Kitap ve Sünnettir.²⁹ Kur'ân'da, “Eğer müşriklerden biri senden aman dilerse, Allah'ın kelâmını işitip dinleyinceye kadar ona aman ver...”³⁰ buyurulmaktadır. Hz. Peygamber, “Müslümanlar kendileri dışındakilere karşı tek bir el (yumruk) gibidir. -Kendi aralarında ise- kanları ve malları eşittir. En aşağı statüde olanları dahi, onlar adına eman verebilir.”³¹ buyurmaktadır.

Eman akdi müste'menlerin mal, can ve ırz güvenliğinin temel dayanağını teşkil eder. İslâm ülkesinde bulunan müste'menin; malı, canı, ırz ve namusunun dokunulmazlığı açısından ülkenin diğer vatandaşları ile aralarında bir fark yoktur.³² Elçiler, diplomatlar, tüccarlar, öğrenciler ve turistik amaçlı ziyaretler sebebiyle bir ülkeye gelen yabancı ülke vatandaşları da bu kapsamda değerlendirilirler. İslâm hukukçularının çoğunluğu,

²⁵ Kâsânî, *Bedâiu'sanâi'*, 7/111; Makdisî, *eş-Şerhu'l-kebir*, 10/630; Zeydân, *Ahkâmü'z-zimmîyyîn*, 89; Hamidullah, *İslâm'da Devlet İdaresi*, 191. Ayrıca bk. Şemsüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebi Bekr İbn Kayyım, *Ahkâmu ehli'z-zimme*, thk. Ebû Berâ Yûsuf b. Ahmed vd. (Demmâm: Remâdi'n-Neşr, 1997), 1/491.

²⁶ Buhûfî, *Keşşâfî'l-kınâ'*, 3/96; Bilmen, *Kamus*, 3/432.

²⁷ Karaman, *İslâm Hukuku*, 3/243; Ahmet Özel, “Müste'men”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/140.

²⁸ Bilmen, *Kamus*, 3/432; Hamidullah, *İslâm'da Devlet İdaresi*, 314.

²⁹ Hamidullah, *İslâm'da Devlet İdaresi*, 323; Nebi Bozkurt, “Eman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/79.

³⁰ et-Tevbe 9/6.

³¹ Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Cihâd”, 147; Ebû Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Diyât”, 31.

³² Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/107; Makdisî, *eş-Şerhu'l-kebir*, 10/555; Buhûfî, *Keşşâfî'l-kınâ'*, 3/96.

yukarıda sözü edilen hadise dayanarak mükellef her Müslümanın eman verme yetkisine sahip olduğu görüşündedirler.³³ Mâlikî fakihlerinden bazılarına göre ise eman akdinin geçerliliği, devlet başkanının onayına bağlıdır.³⁴

Fakihler, eman akdinin bağlayıcı olup olmadığı hususunda da farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Eman akdinin maslahat ilkesiyle kayıtlı olduğunu ifade eden Hanefî fakihlere göre, eman bağlayıcı değildir. İslâm devletinin yetkili organlarınca maslahata aykırı bir durumun tespit edilmesi ya da emanın kaldırılmasında daha büyük bir kamu yararı mülahaza edilmesi halinde, müste'meni güvende olacağı yere ulaştırmak kaydıyla akit bozulabilir.³⁵ Diğer ekollere göre, Müslümanlara zarar verici faaliyetlerde bulunulmadığı sürece eman akdi bozulamaz.³⁶

Müste'menler, kendilerine verilen izin süresince İslâm ülkesinde kalabilirler. Diledikleri taktirde izin süreleri dolmadan ülkelerine dönebilirler.³⁷ Elçi veya diplomatların kalma süreleri, görev sürelerinin sona ermesine kadar devam eder. Ülke aleyhine düşman devletlere bilgi sızdıran ve casusluk faaliyetinde bulunan kişilerin dokunulmazlığı sona erer ve eman akdi geçerliliğini kaybeder. Düşmana katılmak üzere İslâm ülkesinden ayrılmak isteyen kişilere izin verilmez.³⁸ Müste'menler, İslâm ülkesinde buldukları süre içinde genel olarak, zimmîlerle aynı haklara sahiptirler.³⁹

2.4. Harbîler (Vizesiz-Pasaportsuz Yabancılar)

İslâm hukukuna göre harbîler, fiilî yahut muhtemel düşmanlık ve savaş ilişkisi sebebiyle dâruharb diye isimlendirilen ülkelerin vatandaşlarıdır. İslâm devletiyle aralarında zimmet veya eman akdi bulunmayan gayri Müslimlerden oluşurlar.⁴⁰ Genel ilke olarak dokunulmazlıkları söz konusu değildir. İslâm ülkesine izinsiz giren harbîler casus olarak değerlendirilir,

³³ Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 5/122; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/432; Aynî, *el-Binâye*, 7/122; Vehbe Zühaylî, *Âsâru'l-harb fi'l-fikhi'l-İslâmî* (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1998), 227.

³⁴ Zeydân, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 48-49.

³⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/107.

³⁶ Bu konudaki deliller hakkında bk. et-Tevbe 9/7; el-Enfâl 8/58; Buhûtî, *Keşşâfu'l-kına'*, 3/98; Zühaylî, *Âsâru'l-harb*, 293.

³⁷ Hamidullah, *İslâmda Devlet İdaresi*, 315; Zühaylî, *Âsâru'l-harb*, 308; Zeydân, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 116.

³⁸ Serahsî, *Şerhu Kitâbi's-Siyerî'l-kebîr*; 5/123; İbn Kayyim, *Ahkâmu ehli'z-zimme*, 2/809; Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed el-Mağribî, *Mevâhibü'l-celîl li şerh-i Muhtasarı Halîl* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1992), 3/357; Bilmen, *Kamus*, 3/439.

³⁹ Zühaylî, *Âsâru'l-harb*, 379; Zeydân, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 73.

⁴⁰ Bilmen, *Kamus*, 3/338; Ahmet Özel, "Harbî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 16/113.

yahut esirler hakkındaki hükümler tatbik edilir. Bu kişilerin elçi veya tüccar olduklarını ispatlayacak resmî belge, mektup ve ticaret malı gibi deliller sunmaları halinde, canları ve malları dokunulmazdır.⁴¹ İslâm ülkesinde harbînin mal, can ve ırzına yönelik suç işleyen kişiler ister Müslüman ister zimmî olsun, ilke olarak ceza uygulanmaz. Devlet, harbîlerle ilgili zimmet veya eman akdi gibi hukukî sonuç doğuran bir sözleşme yapmadığı sürece hüküm bu yöndedir.⁴²

Savaş halinde can ve mal dokunulmazlığı bulunmadığından, harbîye yönelik katl ve mala yönelik eylemler sebebiyle cezaî müeyyide uygulanmaz. Dârulharbe emanla giren Müslümanların ve zimmîlerin, o ülke vatandaşlarının mallarına yönelik haksız eylemleri yasaklanmıştır. Bununla birlikte, genel hüküm gereği mal ve canlarının mubah görülmesi ve suçun teşekkülünde oluşan şüphe sebebiyle, harbîyi öldüren Müslüman veya zimmîye kısas uygulanmaz.⁴³

3. Ceza Hukukunda Kanunlar İhtilafı

Kanunlar ihtilafının temelini, ülke ve vatandaşlık oluşturur. Klasik İslâm hukuku doktrininde hakim olan anlayışa göre ülkeler, dârülslâm ve dârülharb olmak üzere iki ana başlıkta ele alınmaktadır. Mezheplerin konuya ilişkin ortaya koyduğu görüşlerin ayrıntıları bir tarafa bırakılacak olursa, İslâm devletinin hakimiyeti altında bulunan topraklar dârülslâm, bunun dışındakiler dârülharb adıyla isimlendirilmiştir.⁴⁴

İslâm ülkesinde veya yabancı bir ülkede ikamet eden kişiler de ikamet esasına göre bir tasnife tâbi tutulmuştur. Daha önce de belirtildiği üzere, İslâm ülkesinde sürekli ikamet hakkına sahip gayri müslim vatandaşlar zimmî; geçici ikamet iznine sahip olup izinle ülkeye gelen gayri müslimler de müste'men statüsünde değerlendirilmişlerdir. Müslümanlar, İslâm ülkesinin aslî unsurudur. Fakihler arasındaki hakim anlayışa göre müslümanlar, buldukları yere bakılmaksızın İslâm devletinin vatandaşı sayılırlar. İslâm hukukçuları bu kuralı, "Müslüman nerede olursa olsun dârülslâm ehlidir" sözüyle ifade etmişlerdir.⁴⁵ Müslümanlar arasındaki idarî bölünmeler ve müstakil devletlerin varlığı da hakim anlayışa göre İslâm vatandaşlığından istifade etmeye engel görülmemiştir.⁴⁶

İslâm hukukunda özel hukuk sahasında gayri müslimlere kazaî selahiyet (özerk yargı) hakkı tanınmış ve özel hukukla ilgili davalarda kendi

⁴¹ Buhûtî, *Keşşâfu'l-kna'*, 5/585; Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâi*, 1/533; Özel, "Harbî", 16/113.

⁴² Buhûtî, *Keşşâfu'l-kna'*, 5/585; Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâi*, 1/533.

⁴³ Özel, "Harbî", 16/113.

⁴⁴ Özel, "Harbî", 16/112.

⁴⁵ Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı*, 193.

⁴⁶ Zühaylî, *Âsâru'l-harb*, 282-283; Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı*, 193.

mahkemelerinde ve kendi kanunlarına bağlı kalarak yargılama talebinde bulunma hakkı verilmiştir.⁴⁷ Özel hukukla ilgili davalarda İslâm hukukuna göre yargılama talebinde bulunmaları halinde davalarına bakılacağı ve İslâm hukuku hükümlerinin uygulanacağı kabul edilmiştir. İslâm ülkesine izinle gelen yabancı uyruklu gayri müslimler de prensip olarak yargı ile ilgili meselelerde zimmîlerle aynı konumda değerlendirilmektedirler.⁴⁸ Söz konusu durumlarda İslâm ülkesinin izleyeceği hukukî prosedür, fıkıh mezhepleri arasında da tartışılmış ve ayrıntılı hükümler ortaya çıkmıştır.⁴⁹ İslâm ülkesinde prensip olarak İslâm hukuku hükümleri uygulanır. İslâm ceza hukuku hükümlerinin yürürlük sahasının boyutları konusunda ise farklı görüşler ileri sürülmektedir.

Cezaların yürürlük ve infazında devlet otoritesinin varlığını esas alan Hanefiler, otoritenin bulunmadığı hallerde işlenen suçlara, daha sonra ceza uygulanamayacağı görüşündedirler.⁵⁰ Bu sebeple, dârülharpte gerek İslâm ülkesi vatandaşları arasında, gerekse dârülharp vatandaşlarına karşı işlenen suçlarda ceza uygulanmayacağı kabul edilmiştir. Bu yaklaşım, ceza hukuku hükümlerinin uygulanması bağlamında günümüz hukuk sistemlerinde ifade edildiği şekliyle mülkîlik (yersellik) sistemiyle paralellik arz etmektedir. Bu anlayışa göre uygulanması mümkün olmayan cezalar, kamusal hakkın hakim olduğu had cezalarıdır. Kişisel haklarla ilgili cezalarda, özellikle kasten öldürme ve müessir fiilde bulunma suçlarında, aslı cezanın uygulanamaması durumunda bedel cezalar uygulanmaktadır. Buna karşın, mülkîlik sisteminde geçerli olduğu üzere, İslâm ülkesinde işlenen suçların fail ve mağduru kim olursa olsun, İslâm ceza hukuku hükümlerine göre yargılama yapılmakta ve ceza verilmektedir. Geçici süreliğine İslâm ülkesinde bulunan müste'menler ise bu genel hükmün dışında tutulmuş ve kendilerine had cezalarının uygulanmayacağı ifade edilmiştir.⁵¹

Fıkıh mezheplerinin çoğunluğu, cezaların yürürlük sahası bağlamında devlet otoritesinden ziyade suçun failini dikkate almış ve suç nerede işlenirse işlensin, ispat edildiği takdirde, failine gerekli cezaî müeyyidenin uygulanacağını belirtmişlerdir. Bu uygulamada fail ve mağdurun statüsü de bazı istisnai durumlar dışında etkili bir unsur olarak görülmemiştir.⁵²

⁴⁷ Karaman, *İslâm Hukuku*, 3/298; Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı*, 198; Fahrettin Atar, *İslâm Adliye Teşkilatı* (Ankara: DİB Yayınları, ts.), 222.

⁴⁸ Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı*, 199.

⁴⁹ Karaman, *İslâm Hukuku*, 3/298; Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı*, 198.

⁵⁰ Serahsî, *Şerhu Kitâbi's-Siyerî'l-kebir*, 5/108-109.

⁵¹ Zeynü'l-Âbidîn b. İbrahim b. Muhammed İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik* (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 5/3; Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı*, 227.

⁵² İbn Kudâme, *el-Muğni*, 10/537; Zühaylî, *Âsâru'l-harb*, 185.

3.1. İslâm Ülkesinde (Dâru'lislâmda) İşlenen Suçlar

İslâm ülkesinde işlenen suçlar; şahıslara yönelik suçlar, devletin güvenliğine yönelik suçlar ve kamu düzenine yönelik suçlar olmak üzere üç başlık altında incelenecektir.

3.1.1. Şahıslara Yönelik Suçlar

İslâm ceza hukukunda şahıslara karşı işlenen suçlar; öldürme (katl) ve vücut bütünlüğüne yönelik işlenen suçlar (müessir fiiller) olmak üzere iki kısımda ele alınmaktadır.⁵³ Bu suçlarda suçun faili ve mağduruna göre uygulanacak cezalar aşağıda ele alınmıştır.

3.1.1.1 Katl (Adam öldürme)

Adam öldürme suçu; kasten öldürme, kasta benzer öldürme (şibh-i amd), hataen öldürme, hata benzeri öldürme ve dolaylı (tesebbüben) öldürme olmak üzere beş kısımda ele alınmaktadır.⁵⁴ Sözü edilen öldürme suçlarında, suçluya uygulanacak ceza farklılık arz etmektedir.

3.1.1.1.1. Kasten Öldürme

Kasten öldürme ve yaralama suçuna öngörülen ceza kısastır. Kıyas uygulamanın mümkün olmaması halinde, bedel ceza olarak diyet ödenir.⁵⁵ Kâtilin mirastan mahrum bırakılması ve keffâret ödemesi, kasıtlı öldürme suçlarında aslî cezaya ilave (ek ceza) mahiyetindedir.⁵⁶ Kasten öldürme suçunda kıyas uygulanabilmesi için kâtil, maktul ve öldürme fiiline dair birtakım şartlar aranır. Maktulün Müslüman olması halinde, suçlunun kim olduğuna bakılmaksızın kıyas uygulanır.⁵⁷ Müslümanın zimmî veya müste'meni kasten öldürmesi halinde kendisine ne tür bir ceza uygulanacağı konusu ihtilafıdır. Şafîî, Malikî ve Hanbelî mezheplerine göre, Müslümanın zimmî ya da müste'meni kasten öldürmesi halinde kendisine kıyas uygulanmaz.⁵⁸ Hanefîlere göre, zimmîyi öldüren

⁵³ Şamil Dağcı, *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller* (Ankara: DİB Yayınları, 1996), 23. Ayrıntılı bilgi için bk. Ali b. Mecdüddîn Bestâmî, *el-Hudûd ve'l-ahkâmü'l-fikhiyye* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1991), 119; M. Âkif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi* (İstanbul: Beta Basım-Yayımları Dağıtım, 1995), 185.

⁵⁴ Üdeh, *et-Teşrîu'l-Cinâi*, 2/4; Ahmet Fethi Behnesî, *el-Cerâim fi'l-fikhi'l-İslâmî* (Beyrût: Dâru's-Şurûk, 1988), 215.

⁵⁵ Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâi*, 2/214.

⁵⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/251, 339; Muhammed b. Abdullah ez-Zâhim, *Âsâru tatbiki's-şerîati'l-İslâmîyye fi men'i'l-cerîme* (Kahire: Dâru'l-Menâr, 1991), 108; M. Cevat Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsânî Esasları* (İstanbul: Kültür Basın Yayın Birliği, ts.), 59.

⁵⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/236; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 9/333; Zeydân, *Ahkâmü'z-Zimmîyyîn*, 250.

⁵⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 9/341; Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meânî elfâzi'l-Minhâc*, thk. Ali Muhammed Muavvad vd. (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 5/239; Buhûfî, *Keşşâfu'l-kınâ*, 5/610; Zeydân, *Ahkâmü'z-Zimmîyyîn*, 255.

Müslümana kısas uygulanır. Ebû Yûsuf (ö. 182/798), müste'meni öldüren Müslümana da kısas uygulanacağını ifade etmektedir.⁵⁹ Fukahanın bu meseledeki ihtilafının merkezinde yatan sebep, bir Müslümanın gayri müslime denk olup olmadığı konusundaki tartışmadır. Bilindiği gibi kısas, denklik esasına üzerine kurulan bir cezadır.⁶⁰ Denklikte inanç faktörünü esas alan fakihler, gayri müslimin bir Müslümana denk olamayacağından hareketle, bir Müslümanın gayri müslimi kasten öldürmesi halinde kısas uygulanmayacağını belirtmişlerdir. Hz. Peygamberin: “*Müslüman, kafir karşılığında öldürülemez.*”⁶¹ hadisi de bu konuda delil gösterilmektedir. Denklik konusunda hayat hakkını belirleyici kriter olarak kabul eden ve herkesin hayat hakkına ve can güvencesine (ma'sûmu'd-dem) sahip olduğu görüşünde olan hukukçular ise böyle bir suçun işlenmesi halinde suçlunun ya da mağdurun dinî inancına bakılmaksızın kısas uygulanacağı görüşündedirler.⁶²

Mâlik (ö. 179/795) ve Leys b. Sa'd (ö. 175/791), zimmî veya müste'meni hile ve tuzak kurarak öldüren Müslümana kısas gerekeceği görüşündedirler. “Katl-i gıyle” diye tanımlanan bu öldürme biçimi, Mâlik ve İbn Teymiyye gibi âlimlerce hırâbe kapsamında ve terör suçu olarak değerlendirilmiş, suçlu hakkında da kısas hükümlerinin değil, had hükümlerinin uygulanacağını belirtilmiştir.⁶³ Bu itibarla gerek devlete gerekse mağdurun yakınlarına suçluyu affetme yetkisi verilmemiştir.⁶⁴

Katilin zimmî olması halinde kasten öldürme suçuna uygulanacak ceza, suçun mağduruna göre değişmektedir. İslâm ülkesindeki bir zimmînin diğer zimmîyi kasten öldürmesi halinde, katile kısas uygulanacağı konusunda İslâm hukukçuları görüş birliği içindedirler.⁶⁵ Bu durumda zimmîye kısas

⁵⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/237; Karaman, *İslâm Hukuku*, 3/343.

⁶⁰ “Yaşar Yiğit, “İslâm Hukukunda Suç-Ceza Dengesinin Adaletle İlişkisi”, *Diyanet İlmî Dergi* 56 (2020), 83; Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsânî Esasları*, 55.

⁶¹ Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmi 'u's-sahih* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “İlim”, 39; Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şüayb en-Nesâî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Kasâme”, 12; Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Serve et-Tirmizî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Diyât”, 16; İbn Mâce, “Diyât”, 21.

⁶² Serahsî, *Şerhu Kitâbi's-Siyeri'l-kebir*, 5/110-111; Mustafa Özgür, *İslâm İnfaz Hukuku* (İstanbul: Cinius Yayınları, 2020), 167.

⁶³ Şemsüddîn el-Makdisî İbn Müflih, *Kitâbu'l-Furû'* (Beyrût: Âlemü'l-Kütüb, 1985), 5/666; Muhammed b. Ahmed b. Arafê ed-Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî ala's-Şerhi'l-Kebîr* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1996), 6/177; Takıyyüddîn İbn Teymiyye, *es-Siyâsetü's-şer'iyye fî islâhi'r-râi ve'r-raiyye* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 81.

⁶⁴ Bu konudaki ayrıntılı bilgiler için bk. Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/237; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 9/341; Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî*, 6/177.

⁶⁵ Serahsî, *Şerhu Kitâbi's-Siyeri'l-kebir*, 5/110-111; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/237; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 9/346; Buhûtî, *Keşşâfu'l-kınâ'*, 5/610.

uygulanmasının sebebi, dokunulmazlık açısından her ikisinin de aynı statüde olmasıdır.⁶⁶

Zimmînin, bir mürtedi kasten öldürmesi halinde cumhur fukahâyâ göre kısas uygulanmaz. Fakihlerin bu konudaki genel kabulüne göre, mürted için öngörülen ceza ölümdür ve ilkesel olarak dinden dönen kişilerin can dokunulmazlığı bulunmamaktadır. Ancak, kısas uygulanmaması failin bütünüyle cezasız kalması anlamına gelmez. Devlete ait olan cezalandırma hak ve yetkisinin izinsiz olarak kullanılması (ihkâk-ı hak) sebebiyle ta'zirle cezalandırılabilir.⁶⁷ Devletin, çeşitli gerekçelerle katlini yasakladığı bir mürtedi öldüren zimmîye ise kısas uygulanabilir.⁶⁸ Zimmînin, bir Müslümanı kasten öldürmesi halinde kendisine kısas hükmünün uygulanacağı konusunda İslâm hukukçuları ittifak halindedir.⁶⁹

İslâm ülkesinde bulunan bir müste'meni öldüren zimmîye Hanefiler dışındaki fakihlerin çoğunluğuna göre kısas uygulanır. Bu fakihlere göre müste'men, İslâm ülkesinde bulunduğu süre içinde devletin kendisine verdiği eman gereği mal, can ve ırz dokunulmazlığına sahiptir. Bu noktada İslâm ülkesinin diğer vatandaşlarıyla arasında fark bulunmamaktadır.⁷⁰

Zimmî ile müste'men arasında dokunulmazlık yönüyle farklılık gören Hanefiler, zimmînin, müste'men karşılığında kısas edilmeyeceği görüşündedirler. Ebû Yûsuf'un katılmadığı bu görüş sahiplerine göre, zimmet akdî eman akdine göre daha güçlü bir hukukî güvencedir. Müste'menin can, mal ve ırz dokunulmazlığı geçici (muvakkat) bir statü mahiyetindedir. Bu yüzden, müste'meni kasten öldüren Müslüman ve zimmîye kısas uygulanmaz. Ancak, maktul için diyet ödenmesi gerekir.⁷¹ Sözü edilen yaklaşımlar ve ortaya konulan gerekçeler değerlendirildiğinde, cumhur fukahânın görüşünün daha isabetli olduğunu söyleyebiliriz. Her ne kadar zimmî, İslâm ülkesi vatandaşı olarak öncelikli bir konumda olsa da müste'men de devletin yetkili organları tarafından güvence almış ve bu güvenceye dayalı olarak İslâm ülkesine gelmiştir. Ahde vefa, İslâm devletler hukukunun en başta gelen ilkeleri arasındadır.⁷² Yine can emniyeti ve hayatın korunması İslâm'ın her vesileyle öncelediği ve hükümlerin vaz'ında dikkate aldığı evrensel bir hukuk kuralı mahiyetindedir. Müste'menler, kendilerine

⁶⁶ Buhûfî, *Keşşâfu'l-kınâ*, 5/609; Zeydân, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 249.

⁶⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/236; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/347; Buhûfî, *Keşşâfu'l-kınâ*, 5/607.

⁶⁸ Zeydân, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 251; Karaman, *İslâm Hukuku*, 3/342.

⁶⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/346.

⁷⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/236; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/346; Zeydân, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 251.

⁷¹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/236; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 5/27; Özgür, *İslâm İnfaz Hukuku*, 169.

⁷² Yaman, *İslam Hukukunda Uluslararası İlişkiler*, 53.

sağlanan dokunulmazlık sebebiyle, ülke vatandaşları olan zimmîler ve Müslümanlarla bahse konu haklarda eşit konumdadırlar. Aynı konuda ve eşit pozisyondaki kişilere yönelik bir ihlalin farklı hukukî sonuçlar doğurması hukuk ilkeleri açısından da uygun düşmeyecektir. Bu itibarla, Müslüman ve zimmînin can, mal ve ırzına yapılan haksız saldırılarda devlet nasıl gerekli hukukî prosedürü işletiyorsa, müste'men statüsündeki kişilere karşı yapılan haksız saldırılarda da cezai takibatin yapılması gerektiğini ifade edebiliriz. Aksi yöndeki bir tutumun devletlerarası ilişkiler açısından da bazı mahzurlar taşıyacağı kuvvetle muhtemeldir. Harbîlerin ilkesel olarak can ve mal dokunulmazlığı bulunmadığından, bir harbîyi kasten öldüren zimmîye kısas uygulanmayacağı hususunda fakihler görüş birliği içindedir.⁷³

Müste'men konumundaki şahıs, İslâm ülkesinde bir müslüman veya zimmîyi ya da kendisi gibi bir müste'meni kasten öldürürse, kısasla cezalandırılır. Zira izin ve eman ile İslâm ülkesine giren şahıslar, ülkede buldukları süre içinde, kişisel haklar konusunda İslâm hukuku hükümlerine tabidirler. Kısas cezası, niteliği itibarıyla kişisel (kul) hakkın ağırlıkta olduğu bir cezadır.⁷⁴ Müste'menin, harbî veya İslâm hukukuna göre can dokunulmazlığı bulunmayan (mürted vb.) herhangi bir şahsı kasten öldürmesi halinde kendisine kısas uygulanmamakla birlikte, kamu düzenini olumsuz etkileyen bu tür fiilleri sebebiyle ta'zirle cezalandırılabilir.⁷⁵

Bir değerlendirme yapmak gerekirse; gerek zimmî gerekse müste'men, İslâm ülkesinde zimmet veya eman akdi gereği bulunmaktadır. Sözü edilen akitler, bütün İslâm hukukçularının ortak kanaatine göre bu statüdeki kişilere dokunulmazlık sağlamaktadır. Devlet, bu akitler gereği müste'men ve zimmîye mal, can ve ırz güvenliğini sağlama garantisi vermektedir. Devletin korumayı taahhüt ettiği bir konuda şahsın inancına bakılmaksızın "eman" akdi gereğince gerekli güvenceyi sağlama ve verdiği taahhüt kapsamında kendilerine gelebilecek haksız saldırılarda ilgili kişileri koruma görevi söz konusudur. Bu sebeple çağımız hukukçularından M. Ebû Zehra'nın bu doğrultudaki tercihini isabetli buluyoruz.⁷⁶

3.1.1.1.2. Kasten Öldürme Dışındaki Katl Suçları

Kasten öldürme dışındaki suçlar; kasıt benzeri öldürme, hataen öldürme ve hata benzeri öldürme suçlarıdır. Sözü edilen öldürme suçlarında, suçlu

⁷³ Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 10/96; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/236; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/347.

⁷⁴ Serahsî, *Şerhu Kitâbi's-Siyeri'l-kebîr*, 5/112-113; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 5/27; Buhûtî, *Keşşâfu'l-kanâ'*, 5/610.

⁷⁵ Zeydân, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 254; Karaman, *İslâm Hukuku*, 3/343.

⁷⁶ Ebû Zehra, *el-Cerîme*, 312. Bu konuda değerlendirmeler için ayrıca bk. Özgür, *İslâm İnfaz Hukuku*, 170-171.

ve mağdurun Müslüman olmaları halinde aslî ceza olarak diyet⁷⁷ ödenmesi gerektiği konusunda İslâm hukukçuları ittifak halindedirler.⁷⁸ Diyetle ilgili hükümleri düzenleyen: "... Eğer ölen, sizinle aralarında antlaşma olan bir toplumdansa ise, öldürenin öldürülenin ailesine diyet ödemesi ve bir mü'min köleyi hürriyetine kavuşturması gerekir..."⁷⁹ âyeti gereğince, öldürülenin zimmî veya müste'men olması durumunda diyet verilmesi gerektiği hususunda da İslâm hukuk ekolleri görüş birliği içindedirler.⁸⁰ Ancak, diyetin miktarı hakkında farklı görüşler ortaya koymuşlardır.⁸¹

Fıkıh kaynaklarındaki ayrıntılar bir tarafa bırakılacak olursa, kastın aşılması (şibh-i amd) suretiyle öldürme, hataen öldürme ve hata benzeri öldürme suçlarında, suçlu ve mağdur tarafın Müslüman olması halinde suçlunun keffâret cezası ödemesi gerektiği, İslâm hukuk ekollerinin genel kanaatidir.⁸² Öldürülen kişinin gayri müslim olması halinde farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Cumhuriyet fukahaya göre, bir müslümanın zimmî veya müste'meni öldürmesi halinde de keffâret cezası gerekir. Hanefî ve Mâlikî mezheplerine göre katilin gayri müslim olması halinde keffâret gerekmez. Çünkü keffâretlerin ibadet niteliği baskındır ve gayri müslimler ibadetle yükümlü değildir. Şafî ve Hanbelî mezheplerine göre gayri müslimler, keffâretin ibadet yönüyle yükümlü tutulmasalar da (köle azadında olduğu gibi) malî ceza niteliğindekiyle yükümlüdürler.⁸³

3.1.1.2. Müessir Fiiller

İslâm ceza hukukunda vücut bütünlüğüne yönelik suçlar "*müessir fiil*" kavramı ile ifade edilmektedir. Söz konusu fiiller yaralama, dövme (darb), bir organı kısmen veya tamamen koparma yahut yok etme, organların fonksiyonlarını giderme ve benzeri her türlü bedenî zararı kapsadığı gibi,

⁷⁷ Diyet; haksız olarak öldürme, sakat bırakma veya yaralama durumlarında ceza ve kan bedeli olarak mağdura ya da mirasçılara ödenen mal veya paradır. Bk. Bilmen, *Kamus*, 3/12; Ali Şafak, *Mezheplerarası Mukayeseli İslâm Ceza Hukuku* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1977), 95; Ali Bardakoğlu, "Diyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/473.

⁷⁸ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 5/24; Üdeh, *et-Tesriü'l-cinâi*, 2/176; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 6/299.

⁷⁹ en-Nisâ 4/92.

⁸⁰ Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1988), 2/409; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 5/36; Karaman, *İslâm Hukuku*, 3/348.

⁸¹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/252; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/409; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/527; Ebü Muhammed Ali b. Ahmet İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, thk. Abdülğaffâr Süleyman el-Bendârî (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 10/220-221.

⁸² Detaylı bilgi için bk. Rahmi Yaran, "Kefâret", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/179.

⁸³ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/252; Zeydân, *Ahkâmü'z-zimmiyyîn*, 234.

aklî ve rûhî meleke ve fonksiyonlara yönelik haksız tecavüzleri de içine almaktadır.⁸⁴ Müessir fiiller, kasıtlı işlenebileceği gibi kasıt unsuru olmadan da işlenebilir.⁸⁵ Kasıt unsuru bulunan müessir fiillerde gerekli şartların oluşması halinde öngörülen ceza kısastır. Kısasın uygulanmaması halinde, bedel ceza olarak diyet yükümlülüğü ortaya çıkar. Kasıt bulunmayan müessir fiillerde aslî ceza olarak diyet verilmesi gerekir.⁸⁶ İslâm ülkesi vatandaşlarının zimmilere karşı işlediği müessir fiillerle, zimmî ve Müslümanlara yönelik yabancı ülke vatandaşlarıncı işlenen müessir fiillerde de kısas, diyet ve takdirî tazminat cezaları uygulanmaktadır. İslâm hukukçularının bu konudaki görüşleri, yukarıda sözünü ettiğimiz öldürme suçları karşılığında uygulanan kısas ve diyet cezalarıyla paralellik arz etmektedir. Buna göre, farklı ülke vatandaşları arasında vuku bulan suçlarda kısas ve diyet gerektiği görüşünde olanlar, genel olarak müessir fiillerde de kısas ve diyete hükmetmişlerdir. Bahse konu suçlarda kısas ve diyete hükmetmeyenler, bu çeşit fiillerde de kısas ve diyetin gerekmediğini ifade etmişlerdir.⁸⁷

3.1.2. Devletin Güvenliğine Yönelik Suçlar

Bir ülkede işlenen bütün suçlar, doğrudan yahut dolaylı olarak devletin iç huzuruna, toplumsal barış ve güvene zarar verir. Ancak bazı suçlar, yapıları gereği doğrudan devletin varlığını ve güvenliğini hedef alır. Devlet düzenini, kamusal güven ve istikrarı etkiler. Klasik İslâm hukuku kaynaklarında yer alan, meşru düzene isyan (bağy), yol kesme ve silahlı soygun (hırâbe) ve casusluk suçları doğrudan devletin güvenliğini hedef alan en belirgin suçlar arasındadır.

3.1.2.1. Bağy

Zulüm, haddi aşmak ve haktan ayrılmak gibi anlamlara gelen bağy,⁸⁸ belli bir güce sahip Müslüman topluluğun, kendilerince doğru kabul ettikleri bir yorum veya kanaate dayalı olarak devlet başkanına karşı çıkması, ona itaatten kaçınması ya da üzerlerine düşen bir görevi yapmaktan imtina etmesidir.⁸⁹ İsyan eylemi, devletin güvenliğini hedef alır. Ülkede terör ve anarşiye kapı aralar. Bu yönleriyle bağy, kamu düzenine yönelik

⁸⁴ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/296, 310; Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâi*, 2/204; Dağcı, *Müessir Fiiller*, 41; Hasan Ali eş-Şâzelî, "Cinâyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/14-15

⁸⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/310; Dağcı, *Müessir Fiiller*, 41.

⁸⁶ Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâi*, 2/211.

⁸⁷ Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 5/30; Zeydân, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 294-304.

⁸⁸ Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Faris b. Zekerîya, *Mücmelü'l-luga*, thk. Züheyr Abdulmuhsin Sultan, (Beyrût: y.y., 1984), 1/129.

⁸⁹ İbn Cüzey, Muhammed b. Ahmed el-Külebî, *el-Kavânînu'l-fikhiyye* (Beyrût: Dâru'l-Kalem, ts.), 238; Kemâluddîn Muhammed b. Abdolvâhid İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, ts.), 6/99-100; Aynî, *el-Binâye*, 7/298; Avvâ, *Fî Usûli'n-nizâmî'l-cinâiyyi'l-İslâmî*, 130.

ağır sonuçları olan bir suçtur. İslâm hukukçuları bâğîlerin Müslüman olması ve kendilerince haklı gördükleri bir sebebe dayalı olarak ortaya çıkmaları sebebiyle, genel ilke olarak hayatlarının dokunulmaz olduğu ve güç kullanmadan etkisiz hale getirilmeleri mümkün olduğu sürece öldürülmelerinin meşrû olmadığı kanaatindedirler.⁹⁰

Bâğîlere verilecek ceza ta'zîrdir. Devlet başkanı dilerse onları ta'zirle cezalandırır, dilerse affedebilir.⁹¹ Ta'zîrin kapsamı konusunda ise fakihler arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Ebû Hanîfe, bâğîlere ölüm cezasının da içinde bulunduğu ta'zîr türünden bir ceza verilebileceğini ileri sürerken, diğer fakihler ölüm cezasının verilemeyeceğini belirtmektedirler.⁹² Bağy suçu işleyen zimmî veya müste'menlere nasıl bir ceza uygulanacağı hakkında ise farklı ichtihadlar söz konusudur.

Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinin içinde yer aldığı fakihlerin çoğunluğuna göre, İslâm ülkesinin gayri müslim vatandaşları olan zimmîlerin meşrû düzene karşı isyan etmeleri halinde, devletle aralarındaki zimmet akdi sona erer ve kendilerine, Müslümanlara uygulanan cezalar uygulanır.⁹³ Mâlikî mezhebi fakihleri, isyan sebebiyle zimmîlere uygulanacak cezanın tayininde isyanın gerekçesinin dikkate alınması gerektiğini ileri sürmektedirler. Eğer isyanın sebebi, kendilerine yapılan bir haksızlığa dayanıyorsa, zimmet akdi bozulmaz. Aksi halde zimmet akdi fesh edilir.⁹⁴

Zimmîlerin, Müslümanların da aralarında bulunduğu bir grupta birlikte devlete karşı isyan etmeleri halinde de farklı görüşler ortaya konmuştur. Hanefî fakihlere göre bu durumda zimmîlerle Müslümanlara uygulanan ceza aynıdır. Bağy suçu, zimmîlerin devletle olan zimmet sözleşmesini ortadan kaldırmaz.⁹⁵ Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre, zimmîlerin Müslümanlarla birlikte işledikleri bağy suçu zimmet akitlerini sona erdirir. Bu cezanın tatbik edilebilmesi için zimmîlerin isyana normal şartlar altında ve kendi iradeleriyle katılmaları icab eder.⁹⁶ Mâlikîler, bu hususta yukarıda temas edildiği üzere bâğîlerin isyan gerekçelerini dikkate alırlar.⁹⁷

⁹⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/53-54.

⁹¹ Makdisî, *eş-Şerhu'l-kebir*, 10/57; İbn Cüzey, *el-Kavânîni'l-fikhiyye*, 238; *Üdeh, et-Teşrîu'l-Cinâi*, 2/698.

⁹² Muhammed Ebû Zehra, *el-Cerîme* (Kahire: Dâru'l-Fikr el-Arabî), 125-127; Şafak, "Bağy", 4/452.

⁹³ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/113; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/72; Karaman, *İslâm Hukuku*, 3/340.

⁹⁴ Zeydân, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 236; *Üdeh, et-Teşrîu'l-cinâi*, 2/702.

⁹⁵ Zeydân, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 236; Bilmen, *Kamus*, 3/416.

⁹⁶ Ebû İshâk İbrahim b. Ali eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb* (Kahire: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1396), 2/237; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/72.

⁹⁷ *Üdeh, et-Teşrîu'l-cinâi*, 2/703; Zeydân, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 236; Bilmen, *Kamus*, 3/416.

İslâm ülkesinde geçici süre ile bulunan müste'men konumundaki şahısların, meşru düzene karşı isyan suçu işlemleri halinde, İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre, kendilerine tanınan geçici ikamet izni iptal edilir ve harbî olarak kabul edilirler.⁹⁸

3.1.2.2. Yol Kesme (Hırâbe)

Fıkıh kaynaklarında “hırâbe”, “kat‘u’t-tarîk” gibi kavramlarla ifade edilen yol kesme suçu, İslâm ülkesinde Müslümanların veya zimmîlerin mallarını cebir, şiddet ve korkutarak almak, hayatlarına kast etmek ve halkı korkuya düşürmek için bir grubun veya şahsın silahlı ya da silahsız olarak yolları tutmasıdır.⁹⁹ Yol kesme suçu, malların cebir ve şiddet yoluyla alınması sebebiyle klâsik İslâm hukuku kaynaklarında “büyük hırsızlık” olarak da adlandırılmaktadır.¹⁰⁰ Ancak hırâbenin, kapsam itibarıyla ve teknik olarak hırsızlıktan farklı özellikler taşıdığını belirtmek gerekir.

Hırâbe suçu, şahıs ve malı hedef alan bazı eylemleri de ihtiva etmekle birlikte, verdiği zararların bütün toplumun huzur ve güvenliğiyle yakın ilgisi sebebiyle, kamusal karakteri daha baskın bir suç olarak kabul edilmiş ve işleniş biçimi itibarıyla devletin güvenliğini hedef alan suçlar kategorisinde ele alınmıştır.¹⁰¹ Yol kesme suçunun unsurları ve uygulanacak cezalar hakkında fıkıh kitaplarında ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir.¹⁰² Şu kadarıyla ifade edelim ki, Kur‘ân-ı Kerîm’de bu suçu işleyenler için öldürme, asma, el ve ayakları çapraz kesme ve sürgün etme olmak üzere dört çeşit ceza belirlenmiştir.¹⁰³ İslâm hukukçuları bu cezaların had kapsamında yer aldığı, bu yüzden yetkili makamların bu cezaları başka bir cezaya çevirme yetkisinin bulunmadığı hususunda görüş birliği içindedirler.¹⁰⁴ Yol kesme suçunun, zimmî veya müste'menler tarafından işlenmesi halinde uygulanacak ceza hususunda İslâm hukuk doktrininde farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ebû Hanîfe, hırâbe

⁹⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/71; Üdeh, *et-Teşriü'l-cinâi*, 2/704.

⁹⁹ Kasânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/90; Avvâ, *Fî Usûli'n-nizâmi'l-cinâi*, 189; Bilmen, *Kamus*, 3/288.

¹⁰⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 9/195; Niyazi Kahveci, *Anahatlarıyla İslâm Ceza Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 92-93.

¹⁰¹ Yüksel Salman, *İslâm Ceza Hukukunda Af* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021), 242; Sabri Erturhan, *Temel Fıkıh Bilgileri* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2018), 138-139.

¹⁰² İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/454-458; Kasânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/93.

¹⁰³ Söz konusu âyette şöyle buyrulmaktadır: “Allah ve Resûlüne karşı savaşanların ve yeryüzünde (hak) düzeni bozmaya çalışanların cezası ancak ya (acimadan) öldürülmeleri ya asılmaları, yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut da buldukları yerden sürülmeleridir. Bu, onların dünyadaki rüsvaylığıdır. Onlar için ahirette de büyük azap vardır.” (el-Maide 5/33).

¹⁰⁴ Ali Bardakoğlu, “Eşkiya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/465; Salman, *İslâm Ceza Hukukunda Af*, 245-246.

suçlusunun cezalandırılabilmesi için suçun İslâm ülkesinde ve İslâm ülkesi vatandaşlarına yönelik olarak işlenmesini gerekli görmektedir. Ona göre, İslâm ülkesi dışındaki yerlerde işlenen suçlarda devletin hakimiyeti bulunmadığından, öngörülen ceza da uygulanmaz.¹⁰⁵ İslâm hukukçularının çoğunluğu ise suçun işlendiği yeri değil, suçun failini dikkate alırlar. Bu fakihlere göre, Müslüman veya zimmî tarafından işlenmesi kaydıyla, suç nerede işlenirse işlensin öngörülen ceza uygulanır.¹⁰⁶ Bu görüşte olan fakihlere göre, yol kesme suç ve cezasını düzenleyen âyette suç failinin inanç ve vatandaşlık bağına ilişkin bir ayırım gözetilmediğinden, bahse konu suçu işleyen Müslümanlara uygulanan cezalar, zimmîlere de tatbik edilir.¹⁰⁷ Hanbelî mezhebi dışında fıkıh mezheplerinin çoğunluğu, zimmînin işlediği yol kesme suçu nedeniyle zimmet sözleşmesinin sona ermeyeceğini ifade etmişlerdir. Hanbelî mezhebindeki iki görüşten biri de bu doğrultudadır.¹⁰⁸

Müste'menin hırâbe suçunu işlemesi halinde uygulanacak ceza konusu da ihtilafıdır. Ceza hukuku hükümlerinin yürürlüğü bağlamında dile getirilen sistemlerden, mülkîlik sistemini benimseyen hukukçular, müste'mene kamu haklarının ağırlıkta olduğu had cezalarının uygulanmaması gerektiği görüşündedirler. Bu sistem gereği Ebû Hanîfe (ö.150/767), müste'menin devletin bütün hukukî düzenine bağlı kalacağına söz vermiş kişi konumunda değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir.¹⁰⁹ Buna göre müste'men, ancak kişisel hakların yoğunluk kazandığı suçlarda İslâm ceza hukuku hükümlerine bağlı kalmak durumundadır. Yol kesme suçu kamusal hakkın yoğunlukta olduğu suçlar kapsamında değerlendirildiğinden, müste'menlere bu suçları sebebiyle had cezası uygulanmaz.¹¹⁰ Ancak bu durum, işledikleri diğer suçların cezasız kalacağı anlamına gelmez. Bu eylemleri sırasında öldürme, yaralama gibi kişisel hakkın yoğunlukta olduğu suçları işlemeleri halinde, söz konusu suçlar için öngörülen ceza hükümleri uygulanır. Bu görüş sahipleri, sözü edilen suçları yol kesme suçundan bağımsız olarak değerlendirmektedirler. Bu suçlular için sadece hırsızlık cezası uygulanmakla yetinilmez, aynı zamanda çaldıkları mallar da tazmin ettirilir. Gerekli görülmesi halinde ta'zirle cezalandırılabilirler.¹¹¹

¹⁰⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/92; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4/114; Ebû Zehra, *el-Cerîme*, 241-242.

¹⁰⁶ Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâi'*, 2/644; Ebû Zehra, *el-Cerîme*, 252-253; Şafak, *İslâm Ceza Hukuku*, 173.

¹⁰⁷ Zeydân, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 229; Karaman, *İslâm Hukuku*, 3/338.

¹⁰⁸ İbn Kayyim, *Ahkâmu ehli'z-zimme*, 2/1371-1372; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/608; Zeydân, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 229; Karaman, *İslâm Hukuku*, 3/338.

¹⁰⁹ İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik* 5/3.

¹¹⁰ İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 5/3.

¹¹¹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/91-92; Zeydân, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 232.

Ceza hukuku hükümlerinin uygulama alanı ile ilgili sistemlerden şahsîlik sistemini benimseyen hukukçulara göre ise, müste'mene yol kesme suçu nedeniyle İslâm ceza hukukunda öngörülen ceza uygulanır. Ebû Yûsuf da bu konuda aynı görüşü paylaşmaktadır. Müste'menlerin belirtilen suçu işlemeleri halinde Hanefîlere göre eman akdi bozulmaz. Mâlikîler, söz konusu suç sebebiyle eman akdinin bozulacağı görüşündedirler.¹¹²

3.1.2.3. Casusluk

Casus; araştıran, takip eden, bilgi taşıyan ve zararlı faaliyetlerde bulunan kişi anlamlarına gelmektedir.¹¹³ Gizli bilgileri araştırması ve görüp açığa çıkarması sebebiyle, casus için “göz” anlamına gelen “ayn” ifadesi de kullanılmaktadır.¹¹⁴ Başka ülkeler adına casusluk faaliyetinde bulunmak bütün hukuk sistemlerinde olduğu gibi İslâm hukukunda da yasaklanmıştır.¹¹⁵ Ancak tarih boyunca devletlerin, çıkarlarını korumak ve güvenliklerini temin etmek amacıyla diğer ülkeler hakkında bilgi topladıkları da bilinen bir husustur. Hz. Peygamber'in istihbarat çalışmalarına önem verdiği, bu kapsamda müşriklere ait stratejik konuma sahip şehirlerde bilgi toplamak üzere bazı şahısları görevlendirdiği nakledilmektedir.¹¹⁶ Bu uygulamanın sonraki dönemlerde de devam ettiği bilinmektedir. İslâm hukukunda yerleşik genel kabule göre, İslâm devleti lehinde düşmanla ilgili bilgi toplamak caiz görülmüştür. Devletin bekasını yakından ilgilendiren durumlarda bu faaliyetin bir zorunluluk taşıması halinde, söz konusu faaliyetlerde bulunmak vacip kabul edilmiştir. Casuslara ve bunlara yardım ve yataklık edenlere verilecek cezalar suçlunun durumuna göre farklılık taşımaktadır. Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre, casusluk yapan Müslümana cezai müeyyide olarak fizikî baskı ve dayak gibi cezalar uygulanır. Tevbe edinceye kadar da hapsedilir. İmam Mâlik bir görüşünde, casusun tevbesinin kabul edilmeyeceğini, Müslümanlara verdiği zararlar ve yeryüzünde fesat çıkarması sebebiyle öldürüleceğini ifade etmiştir.¹¹⁷ Hanbelî mezhebinde tercih edilen görüşe göre, casusa

¹¹² Serahsî, *Şerhu Kitâbi's-Siyeri'l-kebir*, 5/109-110; Zeydân, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 233-233; Karaman, *İslâm Hukuku*, 3/339.

¹¹³ İsmâil b. Abbâd, *el-Muhît fi'l-luga*, thk. Muhammed Hasan Elyâsîn (Beyrût: Âlemü'l-Kütüb, 1994), 4/387; Muhammed Râkân ed-Dağmî, *et-Tecessüs ve ahkâmuhu fi'ş-şeriatî'l-İslâmiyye* (Kahire: Dâru's-Selâm, 1985), 23-24; Cengiz Kallek, “Casus”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/163.

¹¹⁴ Ebû'l-Huseyn Ahmed b. Faris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*, thk. Abdusselam Muhammed Harun (Beyrût: Dâru'l-Fikr, ts.), 4/199.

¹¹⁵ Dağmî, *et-Tecessüs*, 32-35,125; Zeydân, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 240; Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: Yağmur Yayınları, 1981), 227; Karaman, *İslâm Hukuku*, 3/340; Kallek, “Casus”, 7/163.

¹¹⁶ Dağmî, *et-Tecessüs*, 54-55.

¹¹⁷ Şemsüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebi Bekr İbn Kayyim, *et-Turuku'l-hukmiyye fi's-siyâseti's-şer'iyye* (Beyrût: Mektebetü'l-Müeyyed, 1989), 224; Dağmî, *et-Tecessüs*, 155-156; Zeydân, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 240.

ta'zir türünden cezalar uygulanır.¹¹⁸ Gerektiğinde ta'zir kapsamında ölüm cezası da verilebilir. İslâm hukukçularının çoğunluğu ise casusluk yapan Müslümanın öldürülmeyeceğini, kendisine dayak ve hapis gibi ta'zir türünden cezalar uygulanacağını belirtmektedirler.¹¹⁹

Casusluk suçu işleyen Müslümana ölüm cezası verilemeyeceğini ileri süren fakihler, Hâtıb b. Ebî Beltea olayını delil göstermektedirler. Hâtıb, Mekke'deki mal varlığını korumak amacıyla Hz. Peygamber'in savaş hazırlıklarını Mekke'deki dostlarına mektupla haber vermek istemiş, ancak mektup Mekke'ye ulaşmadan ele geçirilmiştir. Hz. Ömer'in "Ey Allah'ın Resûlü! Bana izin ver, onun boynunu vurayım" sözüne karşılık Hz. Peygamber, mektubun İslâm'a karşı kötü bir niyetle yazılmadığını, Mekkelilerin eline geçmeden yakalandığı için de Müslümanlara zarar vermediğini ifade ettikten sonra Hâtıb'ın Bedir savaşında gösterdiği gayret ve hizmetlerini de göz önünde bulundurarak onu affetmiştir.¹²⁰ Müslüman casusun öldürüleceğini savunan fakihler ise söz konusu uygulamanın Hâtıb'ın şahsına özel olduğunu ve başka olaylar için emsal teşkil etmeyeceğini dile getirmişlerdir.¹²¹ Casusluk konusundaki çalışmasıyla bilinen M. Râkân ed-Dağmî, casusluk yapan Müslümanın İslâm toplumuna verdiği zararın boyutu da dikkate alınarak, başkaları için de caydırıcı bir müeyyide olmak üzere ölümle cezalandırılması gerektiğini ifade etmektedir.¹²² Zimmînin casusluk suçu işlemesi halinde; Ebû Yûsuf hariç Hanefî fakihlerinin çoğunluğu, bazı Şâfîler ve Hanbelî mezhebinde yer alan bir görüşe göre zimmet akdi bozulmaz ve suçlu öldürülmez. Casusa fiziki ceza tatbik edilir.¹²³ Ebû Yûsuf, casusun idam edileceği görüşündedir.¹²⁴ Mâlikî ve Hanbelî mezhebinde tercih edilen görüşe göre, casusluk sebebiyle "zimmet akdi" ortadan kalkar.¹²⁵ Müste'menin devletle yaptığı eman akdinde, İslâm devleti aleyhindeki sırları düşmana ya da düşman casuslara aktarmama, yardım ve yataklık etmeme hususunda sözleşme hükmü bulunmasına rağmen bu yasağı ihlal etmesi halinde ölümle cezalandırılacağı konusunda fakihler arasında görüş birliği vardır.¹²⁶ Böyle bir taahhüdün bulunmaması halinde, müste'mene verilecek ceza hususunda farklı görüşler dile getirilmiştir. Mâlikîler, Hanbelîler ve Hanefîlerden Ebû

¹¹⁸ İbn Kayyım, *et-Turuku'l-hukmiyye*, 224.

¹¹⁹ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 2/246; Dağmî, *et-Tecessüs*, 156.

¹²⁰ Buhârî, "Cihâd", 141, "Megâzî", 9; Müslim b. Haccâc, *el-Câmi'u's-sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Fadâilü's-Sahabe", 161; Ebû Davûd, "Cihâd", 98; Dağmî, *et-Tecessüs*, 162.

¹²¹ Dağmî, *et-Tecessüs*, 157.

¹²² Dağmî, *et-Tecessüs*, 161.

¹²³ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 2/257; Zeydân, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 241.

¹²⁴ Dağmî, *et-Tecessüs*, 163-164.

¹²⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/607; Zeydân *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 241.

¹²⁶ Bilmen, *Kamus*, 3/440.

Yûsuf, casusluk halinde müste'menle yapılan eman akdinin bozulacağını ve devlet başkanının kendisine ölüm cezası verebileceğini ya da müste'meni köle statüsüne düşürebileceğini ileri sürmektedirler.¹²⁷ Ebû Yûsuf dışındaki Hanefilerle Şâfiî fakihlere göre, "eman akdi" casusluk suçuyla bozulmaz. Suçluya ölüm cezası da uygulanamaz, ancak dayak ve hapis cezaları verilebilir.¹²⁸

Harbînin casusluk faaliyetinde bulunmasına gelince; Hz. Peygamber'in casusluk faaliyetlerini takip ettirdiği ve faillerini ölümle cezalandırdığı yönündeki rivâyetler¹²⁹ çerçevesinde, casusluk yapan harbînin öldürüleceğine dair hükümler bulunmaktadır.¹³⁰ Ancak daha önce zikredildiği üzere, fıkıh kaynaklarında casusluğun ta'zir gerektiren bir suç olduğu belirtilmektedir. Devlet, ta'zir suç ve cezaları alanındaki geniş yetkisi sebebiyle, suçun ve suçlunun durumu ve kamu yararı dikkate alınarak, günün koşullarına göre uygun bir ceza takdirinde bulunabilir. Bu kapsamda, sınır dışı etme, fiziki ceza, hapis ve ölüm gibi cezaların uygulanabileceğini söyleyebiliriz.

3.1.3. Kamu Düzeni, Aile ve Mala Yönelik Suçlar

Bu suçlar kapsamında zina, kazf, içki içme ve hırsızlık suçları ele alınacaktır.

3.1.3.1. Zina

Zina, ceza ehliyetine sahip bir erkeğin, serbest iradesiyle cinsel ilişkiye elverişli bir kadınla, nikah akdi, evlilik şüphesi ve mülkiyet bağı olmaksızın normal yoldan cinsel ilişkide bulunmasıdır.¹³¹ Klasik kaynaklarda zina suçuna öngörülen cezalar, suçlunun muhsan¹³² olup olmaması dikkate alınarak sopa (celde), sürgün ve recm (taşlayarak öldürme) cezası olarak belirlenmiştir.

¹²⁷ Dağmî, *et-Tecessüs*, 176.

¹²⁸ Zeydân, *Ahkâmu 'z-zimmiyyîn*, 243; Bilmen, *Kamus*, 3/440; Karaman, *İslâm Hukuku*, 3/340.

¹²⁹ Buhârî, "Cihâd", 173; Ahmed Reşid Turnagil, *İslâmiyet ve Milletler Hukuku* (İstanbul: Sebil Yayınevi, 1993), 81.

¹³⁰ Hattâb, *Mevâhibü 'l-celîl*, 3/357; Kallek, "Casus", 7/165.

¹³¹ Kâsânî, *Bedâiu 's-sanâi'*, 5/33; İbn Nüceym, *el-Bahru 'r-râik*, 5/6; Muhammed Emin b. Ömer İbn Abidin, *Reddü 'l-muhtâr ala 'd-Dürri 'l-muhtâr* (b.y.: Matbai Âmire, 1307), 3/194.

¹³² İslâm hukukçuların çoğunluğuna göre, zina eden erkek ve kadına uygulanacak cezanın şekli konusunda önemli bir kriter olarak kabul edilen muhsan; akıllı, ergen, hür ve sahih nikah ile evlenmiş olma niteliklerini taşıyan Müslüman kişidir. İslâm hukuk ekollerince bu kavrama farklı anlamlar yükleyenler de vardır. Zina suçunda cinsel ilişkide bulunma, kazf suçunda mağdurun iffetli olması gibi suça göre değişen bazı farklılıklar da söz konusudur. Ayrıntılı bilgi için bk. Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed Mâverdi, *el-Ahkâmu 's-sultâniyye ve 'l-velâyâtu 'd-dîniyye* (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 279; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 10/126.

Celde, zina suçu işleyen ve muhsan olmayan kişilerle, kazf, içki içme ve bazı ta'zîr suçlarını işleyen şahıslara kamçı vb. bir şeyle vurarak uygulanan cezadır.¹³³ İslâm hukukçuları ceza ehliyeti bulunan, ancak muhsan olmayan erkek ve kadının zina etmeleri halinde, celde cezası uygulanacağı konusunda görüş birliği içindedirler. Celdeyle birlikte sürgün cezasının uygulanıp uygulanmayacağı ise ihtilafıdır.¹³⁴ Klasik İslâm hukuku kaynaklarına göre, zina suçu işleyen muhsan erkek ve kadın, gerekli bütün şartları taşıması halinde recm cezasıyla cezalandırılır.¹³⁵ Çağdaş alimlerden bazılarına göre ise zina eden muhsan erkek ve kadına uygulanacak ceza ta'zirdir.¹³⁶ Biz bu konudaki ayrıntılara ve tartışmalara girmeyeceğiz.¹³⁷

İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre, zina eden zimmî, İslâm ülkesinin vatandaşı olması, hukuk düzenine bağlı kalacağına ilişkin verdiği söz ve yaptığı anlaşma gereği Müslümanlarla aynı cezaya çarptırılır.¹³⁸ Hanefî fakihler, zina eden kişiye recm cezasının uygulanabilmesi için gerekli olan muhsan şartı bulunmadığı gerekçesiyle zimmîlere recm değil celde cezası uygulanacağı görüşündedirler.¹³⁹ Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri ile Hanefîlerden Ebû Yûsuf'un da yer aldığı fakihlerin çoğunluğuna göre, zimmîlere evlilik yapmış olmaları halinde recm, bekar iseler celde cezası uygulanır. Bu görüşte olan fakihler, "İslâm" vasfını kişinin muhsan sayılması için gerekli bir şart olarak görmezler.¹⁴⁰ Mâlikîlere göre ise, zina suçu işleyen zimmîye ceza uygulanmaz.¹⁴¹

Zina eden müste'mene Ebû Hanîfe, İmam Şâfiî (ö. 204/820) ve İmam Muhammed'e göre zina cezası uygulanmaz.¹⁴² İmam Mâlik ve Hanbelîlere göre, gayri müslim biriyle zina eden müste'mene ceza uygulanmasa da Müslüman bir kadınla zina eden müste'men ahdi bozmuş olacağından,

¹³³ Bilmen, *Kamus*, 3/202.

¹³⁴ Abdurrahmân el-Cezîrî, *Kitâbu'l-Fıkh ala'l-mezhâhibi'l-erbaa* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1987), 5/61; Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâi*, 1/636.

¹³⁵ Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâi*, 1/640-641; Bilmen, *Kamus*, 3/202.

¹³⁶ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: DİB Yayınları, 2003), 2/24.

¹³⁷ Bu konuda bilgi için bk. Yusuf Ziya Keskin, *Recm Cezası -Ayat ve Hadis Tahlilleri-* (İstanbul: Beyan Yayınları, ts.), 317; Abdullah Çolak, *İslâm Ceza Hukuku* (İstanbul: Hikmetevi Yay., 2020), 113-116; Yaşar Yiğit, *Anahatlarıyla İslâm Ceza Hukuku* (Ankara: Sistem Ofset, 2020), 47.

¹³⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/34; Ebû Muhammed Fahrüddin Osman b. Ali ez-Zeylaî, *Tebyînu'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik* (Beyrût: Dârü'l-Ma'rife, ts.), 3/182; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/439; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 2/256; Zühaylî, *Âsâru'l-harb*, 191.

¹³⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/38.

¹⁴⁰ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 3/335; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 37, 40.

¹⁴¹ Zeydân, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 251.

¹⁴² Serahsî, *el-Mebsût*, 9/100; Zeydân, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 252; Karaman, *İslâm Hukuku*, 3/350.

ölümle cezalandırılır.¹⁴³ Ebû Yûsuf ve İmam Şâfiî'den nakledilen başka bir görüşe göre müste'men, İslâm ülkesinde bulunduğu süre içinde, İslâm ceza hukuku hükümlerine tabi olduğundan, zina etmesi halinde, kendisine Müslümanlara uygulanan cezalar tatbik edilir.¹⁴⁴

3.1.3.2. Kazf

Taş veya benzeri bir şeyi fırlatıp atmak gibi anlamlara gelen kazf,¹⁴⁵ bir şahsı ayıplamak veya tahkir etmek amacıyla zina isnadında bulunmaktır.¹⁴⁶ Muhsan bir kişiye zina iftirasında bulunmak veya nesebini yok saymak şeklinde de tarif edilmektedir.¹⁴⁷ İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre, bu tür bir iftira ister kadına isterse erkeğe yapılsın suçtur ve aynı cezayı gerektirir. İslâm hukukçularının ortak kanaatine göre, kazf suçu işleyenlere seksen sopa vurulur ve suçlunun şahitliği kabul edilmez.¹⁴⁸ Kazf suçuna öngörülen ceza, suçlu ve mağdur tarafların Müslüman olmaları halinde uygulanır. Zimmî veya müste'menin bu suçu işlemesi ya da belirtilen şahıslara yönelik Müslümanlar tarafından işlenmesi durumunda ne tür bir ceza uygulanacağı hususunda İslâm hukukçuları arasında değişik görüşler ileri sürülmüştür.

Müslümanın, zimmî veya müste'mene yönelik işlediği kazf suçu sebebiyle kazf cezası uygulanmayacağı konusunda fakihler aynı kanaati paylaşmaktadırlar. Kazf cezasını düzenleyen âyette¹⁴⁹ yer alan “*muhsanât*” kavramının, “müslüman olma” anlamına da gelmesi, fakihlerin bu yönde bir görüş ortaya koymalarında etkili olmuştur. Zimmî ve müste'menler, bu anlamıyla muhsan sayılmadıklarından kendilerine yönelik kazf suçu sebebiyle suç failine öngörülen cezanın verilmeyeceği belirtilmiştir. Bununla birlikte, suçluya ta'zir türünden ceza verilmesinde bir engel bulunmamaktadır.¹⁵⁰ Zimmînin zimmîye veya İslâm ülkesine emanla giren

¹⁴³ Zeydân, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 253; Karaman, *İslâm Hukuku*, 3/350.

¹⁴⁴ Zeydân, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 251.

¹⁴⁵ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*, 5/68-69.

¹⁴⁶ Bilmen, *Kamus*, 3/29.

¹⁴⁷ Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd Bâbertî, *Şerhu'l-İnâye ala'l-Hidâye* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, ts.), 5/316; Vehbe Zühaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletuhû* (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1989), 6/70; Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâi*, 2/455.

¹⁴⁸ Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Muhammed el-Bağdâdî, *el-Muhtasar* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1985), 3/195; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4/94; Meydânî, Abûlganî el-Ganîmî ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi şerhi'l-Kitâb*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1985), 3/195; Ebû Ya'lâ Muhammed b. el-Huseyn el-Ferrâ, *el-Ahkâmu's-sultâniyye* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000), 282.

¹⁴⁹ Bu âyette şöyle buyrulur: “*İffetli kadınlara zina isnad edip, sonra bu iddialarını doğrulayacak dört şahit getiremeyenlere seksener sopa vurun ve artık onların şahitliklerini asla kabul etmeyin. İşte onlar fasıkların ta kendileridir.*” (Nûr 24/4).

¹⁵⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/40; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 2/273; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 10/202.

harbîlere yönelik kazf suçu sebebiyle de ceza verilmez. Bu durumlarda ta'zir türünden cezalar uygulanabilir.¹⁵¹ Zimmî veya müste'menlerin Müslümanlara yönelik işledikleri iffete iftira suçu sebebiyle kendilerine kazf cezası uygulanır.¹⁵²

3.1.3.3. İçki İçme

İslâm hukukçuları, şarap (hamr) içmenin haram olduğu ve bu yasağa aykırı davrananlara cezaî müeyyide uygulanması gerektiği konusunda görüş birliği içindedirler. “Hamr”ın mahiyeti ve şarap dışındaki içkileri içenlere uygulanacak ceza konusunda bazı farklı yaklaşımlar bulunmakla beraber, şarap dışındaki içkilerden sarhoşluk verecek derecede içmenin cezayı gerektirdiği konusunda fakihler görüş birliği içindedir.¹⁵³ Alkollü içkilerin sarhoş etmeyecek derecede içilmesi de İslâm hukukçularına göre haramdır ve cezaî müeyyideyi gerektirir.¹⁵⁴

Kur'ân-ı Kerîm'de içki içme suçuna yönelik bir ceza tayin edilmemiştir. Hz. Peygamber'in uygulamasında, bu suçu işleyenlere (miktar belirtilmeksizin) pabuç, ağaç dalı, el ve elbise ile vurulmuştur.¹⁵⁵ Bazı rivâyetlerde içki içme cezası için kırk sopa takdir edilirken¹⁵⁶ kimi rivâyetlerde suçlunun yüzüne toprak atılması ve sözlü olarak kınanması istenmiştir.¹⁵⁷ Hz. Ebû Bekir içki içme suçunun cezasının kırk değnek, Hz. Ömer sahâbe ile istişâre ederek kazf cezasına kıyasla seksen değnek olması gerektiğine hükmetmiştir.¹⁵⁸

İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre içki içen zimmî veya müste'mene ceza uygulanmaz. Bunun sebebi, kendi inançları açısından içkinin yasaklanmamış olmasıdır. Ancak, bu eylemleriyle kamuya zarar vermeleri ve toplum düzeninin bozulmasına yol açmaları halinde ta'zir cezası verilebilir.¹⁵⁹ İbn Hazm, içki içme cezası dahil olmak üzere zimmîlere bütün cezaların tatbik edileceği görüşündedir. Çağımız hukukçularından M. Ebû Zehra'nın tercihi de bu yöndedir.¹⁶⁰

¹⁵¹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/40; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 2/273; Çolak, *İslâm Ceza Hukuku*, 118.

¹⁵² İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/440; Zeydân, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 320.

¹⁵³ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/39; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4/98; Alâuddin Ebu'l-Hasen Ali b. Süleyman Merdâvî, *el-İnsâf fi ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf alâ mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Muhammed Hâmid (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 10/228

¹⁵⁴ Merdâvî, *el-İnsâf*, 10/228.

¹⁵⁵ Buhârî, “Hudûd”, 4; Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 35-37.

¹⁵⁶ Müslim, “Hudûd”, 35; Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 36.

¹⁵⁷ Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 36-37.

¹⁵⁸ Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 37; Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Neylü'l-evtâr şerh-u Münteka'l-ahbâr min ehâdis-i Seyyidi'l-Ebrâr* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, ts.), 7/156-157.

¹⁵⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/39; Şîrâzî *el-Mühezzeb*, 2/256.

¹⁶⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 12/376; Zeydan, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 230, 370.

3.1.4. Hırsızlık

Mala yönelik suçların başında hırsızlık gelmektedir. Hırsızlık, ceza ehliyetine sahip bir kişinin, mülk veya mülkiyet şüphesi bulunmayan, asgari on dirhem para değerinde başkasına ait bir malı, muhafaza altında bulunduğu yerden gizlice almasıdır.¹⁶¹

Hırsızlık suçunun cezası, “*Hırsızlık eden erkek ve kadının yaptıklarına karşılık Allah tarafından ibret verici bir ceza olarak ellerini kesin. Allah güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir*”¹⁶² âyetiyle belirlenmiş ve gerekli şartların bulunması halinde hırsızın elinin kesileceği hükme bağlanmıştır.¹⁶³ Klasik İslâm hukuku kaynaklarında, zimmînin malını çalan Müslümana el kesme cezası verileceği kabul edilmiştir.¹⁶⁴ Hırsızın zimmî veya müste'men olması durumunda ne tür bir ceza uygulanacağı ise ihtilaflıdır. İslâm hukukçularının ortak kanaatine göre zimmînin, başka bir zimmî yahut Müslümanın malını çalması halinde kendisine Müslümanlara uygulandığı gibi el kesme cezası uygulanır.¹⁶⁵ Zimmînin, müste'menin malını çalması halinde de fakihlerin çoğunluğunun yer aldığı Mâlikî, Hanbelî ve bazı Hanefî alimlere göre el kesme cezası uygulanır.¹⁶⁶ Bu fakihlere göre dokunulmazlık bağlamında Müslüman ve zimmînin malı ile müste'menin malı arasında bir fark yoktur. Şâfîilerle bazı Hanefî fakihlerine göre ise bu durumda kendisine ceza verilmez.¹⁶⁷ Müste'menin zimmî veya Müslümanın malını çalması halinde, Ebû Hanîfe ve İmam Şâfî'ye göre kendisine hırsızlık cezası uygulanmaz. Ancak çaldığı malları geri verir veya tazmin eder. Fakihlerin çoğunluğuna göre, müste'mene ilgili âyette belirtilen ceza uygulanır.¹⁶⁸

Müslüman bir şahsın müste'menin malını çalması halinde uygulanacak ceza konusunda da fakihlerin görüşleri farklılık taşımaktadır. Bazı Şâfî ve Hanefî fakihlere göre bu durumda Müslümana ceza uygulanmaz. Diğer müctehidlere göre, malın dokunulmazlığı ilkesinden hareketle hırsızlık cezası verilir.¹⁶⁹ Müslümanın, dâruhapte kendisine verilen izinle bulunduğu sırada o ülke vatandaşlarının mallarını gayrı meşru yollarla almasını

¹⁶¹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4/102; Meydânî, *el-Lübâb*, 3/200; Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsânî Esasları*, 74.

¹⁶² el-Mâide 5/38.

¹⁶³ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/84; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/239; Cezîrî, *Kitâbu'l-Fıkh ala'l-mezâhibi'l-erbaa*, 5/152.

¹⁶⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/446.

¹⁶⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/67; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/276.

¹⁶⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/71; İbn Kudâme *el-Muğnî*, 10/276; Zeydân, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 267.

¹⁶⁷ Zeydân, *Ahkâmu'z-zimmiyyîn*, 267; Karaman, *İslâm Hukuku*, 3/351.

¹⁶⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/71; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/276.

¹⁶⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/71; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/276.

mütekabiliyet esası çerçevesinde sakınca görmeyen fakihler bulunsa da bunu bir haksızlık ve sözleşmeye bağlı kalmama (gadr) olarak gören fakihler, bu tür bir malı İslâm ülkesine getirip ticaret konusu yapmanın dinen uygun olmadığını dile getirirler.¹⁷⁰

Sözü edilen görüşler çerçevesinde bir değerlendirme yapmak gerekirse, devlet tarafından kendilerine eman verilen ve dokunulmazlığı kabul edilen kişilere ait bir malın çalınması halinde, hırsızın dinî inancına ve vatandaşlık statüsüne bakılmaksızın, gerekli şartları taşıması halinde âyette belirtilen cezanın uygulanmasının uygun olacağı kanaatindeyiz. Cezaî müeyyideyi uygulama hususunda etkili olan üst temel kriter, malın dokunulmazlığıdır. Devlet, zimmîye zimmet akdi, müste'mene de eman akdi gereği, mal, can ve ırz dokunulmazlığı konusunda güvence (eman) vermiştir.¹⁷¹

3.2. İslâm Ülkesi Dışında (Dârülharpte) İşlenen Suçlar

İslâm hukukçularının dârülharpte işlenen suçlar hakkındaki görüşleri, dârülharpte işlenen suçlarda kovuşturma ve cezaî yaptırım ve İslâm ülkesi dışında cezaların infazı başlıkları altında incelenecektir.

3.2.1. Dârülharpte İşlenen Suçlarda Kovuşturma ve Cezaî Yaptırım

Dârülharpte işlenen suçlarda kovuşturma yapılması ve ceza uygulanmasına ilişkin fakihlerin görüşlerinin temelinde, kanunların uygulanması hususunda benimsenen mülkîlik ve şahsîlik ilkesi etkili olmuştur. Hanefîlerde olduğu gibi mülkîlik sistemini benimseyen hukukçulara göre, ülke dışında meydana gelen suçlarda fail ve mağdur kim olursa olsun, ceza uygulanmayacaktır.¹⁷² Buna karşılık şahsîlik sistemini benimseyen Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî hukukçular, ülke vatandaşlarının bulunduğu yere bakılmaksızın suç nerede işlenirse işlensin, devletin belirlediği ceza tatbik edilecektir. Bu sistemi benimseyen hukukçulara göre, ülke ayrılığının suç ve cezalara herhangi bir etkisi yoktur.¹⁷³

İslâm hukukçularının, dârülharpte işlenen suçlar ve uygulanacak cezalar konusundaki görüşleri genel çerçevede ele alınacak olursa, bütün İslâm hukukçuları, harbî statüsünde bulunan kimselerin Müslüman olmaları veya dârülişlâma eman ile girmeleri halinde dârülharpte işledikleri suçlar sebebiyle kendileriyle ilgili yargılama yapılmayacağı ve hüküm verilmeyeceği görüşündedirler.¹⁷⁴ Suçun dârülişlâmda işlenmesinden sonra, suçlunun dârülharbe kaçması ve kendi isteği ile yahut suçluların iadesini gerektiren hukukî sözleşmeler uyarınca İslâm ülkesine dönmesi

¹⁷⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 10/96-97; Aynî, *el-Binâye*, 7/202-203.

¹⁷¹ Tanhan, *Kanunlar İhtilafı*, 44.

¹⁷² Serahsî, *Şerhu Kitâbi's-Siyerî'l-kebir*, 5/108-109.

¹⁷³ Zühaylî, *Âsâru'l-harb*, 185.

¹⁷⁴ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 7/132; Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı*, 156.

halinde, işlediği suçtan dolayı yargılanması gerektiği ve suçun ispat edilmesi halinde ceza uygulanacağı konusunda da fakihler arasında görüş birliği vardır.¹⁷⁵ Fakihlerin bu konudaki görüşleri, klasik kaynaklarda yer alan ve Hz. Peygamber'e nispet edilen “*Hadler dârülharpte uygulanmaz.*” hadisine dayanır.¹⁷⁶ Belirttiğimiz hususlar dışında ülke ayrılığının cezalara etkisi ise tartışmalıdır. Hanefiler, ceza hukuku hükümlerini yürütmenin devletin görevi olduğu anlayışıyla hareket etmektedirler. Bu anlayışa göre dârülharpte işlenen suçlar, devletin hakimiyet alanı dışında gerçekleşmiştir. Bu suçların işlendiği vakit ceza verme imkânı bulunmadığından, daha sonra da takibat yapılmaz. Ancak kişi haklarıyla ilgili suçlarda aslı cezayı uygulamak mümkün olmasa da bedel cezaya hükmedilir.¹⁷⁷ Söz gelimi, dârülharpte işlenen kasten öldürme suçundan dolayı kısas cezası verilmemekle birlikte, bedel ceza olarak diyete hükmedilir.¹⁷⁸

İslâm ülkesi vatandaşlarının, ülke içinde suç işleyip dârülharbe iltica etmesi durumunda ise söz konusu suçun cezası düşmez. Bu hususta müste'menlerin durumu da aynıdır. Bu halde müste'menler, ülkelerine döndüklerinde kendilerine öngörülen ceza uygulanır.¹⁷⁹

Dârülharpte işlenen bazı suçlara ceza uygulanmaması, söz konusu fiillerin meşrû olduğu ve yapılmasında dinen sakınca bulunmadığı şeklinde anlaşılmalıdır. Adam öldürme, hırsızlık, kaza, zina ve içki içmek gibi fiiller dârülİslâm'da haram olduğu gibi, dârülharpte de haramdır. Kamu düzenine karşı işlenen bu suçların faillerine ceza uygulanmaması, devletin otorite ve hakimiyet alanı dışında işlenmeleri ve fiilen ceza uygulama imkanının bulunmayışıyla ilgilidir.¹⁸⁰

Hanefiler dışındaki mezheplere göre, dârülharpte İslâm ülkesi vatandaşları tarafından işlenen suçlar, İslâm ceza hukuku hükümlerine tâbidir. Bu mezheplere göre, kısas ve hadlerin uygulanmasıyla ilgili naslar genel niteliklidir. Nas hükmünün genel olması, suç kabul edilen fiiller nerede işlenirse işlensin, failine ceza uygulanmasını gerekli kılar. Bu itibarla, ülke ayrımının cezaların uygulanmasında bir etkisi söz konusu değildir. Bu görüşte olan fakihlere göre Müslümanlar, ilkesel olarak her

¹⁷⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/131; Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâi*, 1/281.

¹⁷⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 9/99-100.

¹⁷⁷ Tanhan, *Kanunlar İhtilâfi*, 46-47.

¹⁷⁸ Aynî, *el-Binâye*, 7/205; Zeylâi, *Tebyînu'l-hakâik*, 3/267; Bilmen, *Kamus*, 3/437; Zühaylî, *Âsâru'l-harb*, 183; Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı*, 228.

¹⁷⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/131; Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinâi*, 1/281; Zühaylî, *Âsâru'l-harb*, 184.

¹⁸⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/131; Ahmet Özel, “Dârülharp”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/563; Zühaylî, *Âsâru'l-harb*, 182-183.

yerde İslâm hukuku hükümlerine uymakla yükümlüdürler. Oruç, namaz ve zekât gibi ibadetler dârülharpte nasıl sakıt olmuyorsa, burada işlenen suçlara karşılık uygulanan cezalar da karşılıksız kalmaz. İmam Şâfiî'nin şu sözleri konuyu özetler mahiyettedir: “Dârülişlâmda helal olan şey, dârülharpte de helal, dârülişlâmda haram olan şey, dârülharpte de haramdır. Dârülharpte, bir haram (suç) işlendiğinde ceza gerekir, suçun orada işlenmiş olması, suçludan cezayı düşürmez.” İslâm ülkesi vatandaşlarının, dârülharpteki mer'î kanunlara göre yasak olan, ancak İslâm hukukuna göre yapılmasında sakınca bulunmayan hususlarda ise kendilerine ceza uygulanmaz.¹⁸¹ İslâm hukukçularının çoğunluğu tarafından benimsenen bu görüş doğrultusunda, ceza hukuku hükümlerinin uygulanmasında ülke ayrılığının etkisi yoktur. Suç nerede işlenirse işlensin, suçun faili, öngörülen ceza ile cezalandırılır. Fakihlerin çoğunluğu tarafından benimsenen bu görüş, günümüzde ceza hukuku hükümlerinin uygulanmasında benimsenen şahsîlik sistemiyle paralellik arz etmektedir.

3.2.2. İslâm Ülkesi Dışında İnfaz

İslâm devletinde yargı mercileri tarafından hakkında mahkumiyet kararı verilen kişiye ilişkin infaz hükmünün ülke dışında yerine getirilip getirilmeyeceği konusunda İslâm hukukçuları farklı yaklaşımlara sahiptir. Bu yaklaşımların temelinde, ceza hukuku hükümlerinin yürürlüğü konusundaki görüşler belirleyici olmuştur. Cezaların uygulanması ve infazında ilke olarak devlet otoritesinin varlığı esasına dayanan Hanefîler, bu otoritenin bulunmadığı hallerde cezaların infazının da mümkün olmayacağını ifade etmişlerdir.¹⁸² Had cezalarının infazında yetkili merci, devlet veya onun görevlendireceği organlardır. İslâm ordusunun ülke sınırları dışındaki cephe veya etki alanı içinde (ordugâh) had cezasını gerektiren bir suç işlenmesi halinde, infaz yetkisinin devlete ait olması prensibinden hareketle ceza uygulanmayacağı kabul edilmiştir. Zira genel kabule göre ordu komutanının cezaları infaz yetkisi bulunmamaktadır. Ordunun başında bizzat devlet başkanı yahut cezaların infazına yetkili bir şahsın bulunması halinde, ordu içinde işlenen suçlara da ceza uygulanacağı ifade edilmektedir.¹⁸³ Cezanın sefer halindeyken infazı halinde, suçlunun düşmana katılması veya dinden dönmesi gibi düşmanı güçlendirecek yahut ordu içinde zafiyet oluşturacak bir tehlike bulunması halinde, dârülişlâma dönünceye kadar ceza te'cil edilir.¹⁸⁴ Ordugâh dışındaki yerler dârülharp statüsünde değerlendirildiğinden, buralarda işlenen suçlara ceza

¹⁸¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 9/99-100; Üdeh, *et-Teşrîu'l-cinât*, 1/287; Zuhaylî, *Âsârü'l-harb*, 185.

¹⁸² Serahsî, *Şerhu Kitâbi's-Siyeri'l-kebir*, 5/108-109.

¹⁸³ Serahsî, *el-Mebsût*, 9/100.

¹⁸⁴ Serahsî, *Şerhu Kitâbi's-Siyeri'l-kebir*, 5/108-109; Zuhaylî, *Âsârü'l-harb*, 185.

uygulanmaz. Bu suçlara, dârüislâma dönüldüğünde de ceza verilmez. Ordugâh içinde ve dışında işlenen suçların kişisel haklarla ilgili olması halinde, aslî cezalar uygulanamasa da bedel ceza niteliğindeki tazmin sorumluluğu devam eder.¹⁸⁵

İmam Şâfiî ve İmam Malik'e göre, dârülharpte ister ordu içinde ister ordu dışında olsun, işlenen bütün suçların cezası dârülharpte infaz edilir. İmam Şâfiî'ye göre, burada cezayı infaz edecek kişinin yetkili olması yeterlidir. Bu mezheplere göre de cezanın infazında suçlunun dinden dönmesi yahut düşman güçlerine katılması gibi bir mefsetet söz konusu olduğunda, dârüislâma dönünceye kadar infaz te'cil edilir.¹⁸⁶ Hanbelî mezhebi fakihleri de dârülharpte askeri bir harekât sırasında ordu içinde veya dışında işlenen suçların cezasının dârüislâma dönünceye kadar te'cil edileceği görüşündedirler.¹⁸⁷

Bu bilgiler ışığında diyebiliriz ki, gerek orduya gerekse suçluya yönelik bir tehdit ve zararın söz konusu olması halinde, dârülharpte ve ordugâhlarda işlenen suçlara ilişkin cezalar dârüislâma dönünceye kadar te'cil edilir. Hz. Peygamber, “*Savaş sırasında el kesme cezası uygulanmaz.*”¹⁸⁸ buyurmuştur. Bu hükmün sebebi, cezanın infazıyla oluşabilecek bir mefsetetin önüne geçmektir. Zira bu durumda askerin düşmana katılması, bilgi sızdırması veya ordunun güç kaybıyla zayıflaması uzak bir ihtimal değildir. İslâm tarihinde düşman topraklarında iken ordugâh veya ordu içinde işlenen suçların cezalarının te'cilini destekler nitelikte birçok uygulama örneği bulunmaktadır.¹⁸⁹ Söz gelimi Hz. Ömer, ordunun sefere çıktığı durumlarda askere hadlerin uygulanmamasını emretmiştir.¹⁹⁰ Ebû Yûsuf'un naklettiği, “Suçlunun, düşmana sığınmasından korkulduğu için, dârülharpte had cezaları uygulanmaz. Bu konuda bütün had cezaları aynı hükümdedir.”¹⁹¹ sözü de maslahat gereği cezaların infazının dârüislâma dönünceye kadar te'cil edilmesi gerektiği yönündeki görüşü destekler mahiyettedir.

SONUÇ

Günümüz hukukunda devletin kendi vatandaşlarıyla diğer ülke vatandaşları yahut bir ülkede farklı ülke vatandaşları arasında meydana gelen hukukî bir olayda hangi ülke kanunlarının geçerli olacağı meselesi,

¹⁸⁵ Kâsânî, *Bedâiu ş-sanâi'*, 7132; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 10/537.

¹⁸⁶ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 10/537; Zühaylî, *Âsâru'l-harb*, 185.

¹⁸⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 10/537; Cezîrî, *Kitâbu'l-Fıkh ala'l-mezâhibi'l-erbaa*, 5/46.

¹⁸⁸ Tirmizî, “Hudûd”, 20.

¹⁸⁹ Yakub b. İbrahim Ebû Yûsuf, *er-Reddu alâ Siyeri'l-Evzâi* (Mısır: İhyâu'l-Meârif en-Nu'mâiyye, ts.), 80; Şemsüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebi Bekr, *İ'lâmu'l-muvakkûin an Rabbi'l-âlemîn* (Beyrût, Dâru'l-Cil, ts.), 3/6.

¹⁹⁰ İbn Kayyim, *İ'lâmu'l-muvakkûin*, 3/5.

¹⁹¹ Ebû Yûsuf, *er-Reddu alâ Siyeri'l-Evzâi*, 81.

özel hukukun bir konusu olarak kanunlar ihtilafı adı altında ele alınmaktadır. Bazı devletler bu konuda suçun işlendiği ülke kanunlarını esas alırken, bazıları da suçun tarafları olan fail ve mağdurun vatandaşı olduğu ülkenin kanunlarını esas almaktadır. İslâm hukukçularının çoğunluğu, kanunlar ihtilafında suçun işlendiği yeri/ülkeyi değil, ülkenin vatandaşı olan kişiyi esas almışlardır. Günümüzde şahsîlik olarak ifade edilen bu anlayışa göre, suç nerede işlenirse işlensin, yargılama ve cezaî müeyyide uygulama hususunda İslâm hukuku kuralları geçerlidir.

Fıkıh mezhepleri içinde kanunların yürürlük ve infazı bağlamında devlet otoritesinin bulunmasını esas alan Hanefîler, bu otoritenin bulunmadığı hallerde işlenen suçlara, ceza uygulanamayacağı görüşündedirler. Hanefîlerin ceza hukuku hükümlerinin yürürlüğü bağlamında ortaya koydukları bu yaklaşım, günümüz hukuk sistemlerdeki mülkîlik/ülkesellik sistemiyle örtüşmektedir. Bu yaklaşım, ceza hukuku hükümlerinin yürürlüğünde devlet otoritesinin bulunması gerektiğine dikkat çekmesi bağlamında önem arz etmektedir.

Devletin hakimiyet alanını oluşturan ülke unsuru, ceza hukuku hükümlerinin uygulanmasında hangi kanunların geçerli olacağı hususunda merkezi bir role sahiptir. Bu konuda fakihlerin ortaya koyduğu dâruharp ve dâruİslâm tanımları, İslâm devletiyle diğer devletler arasındaki ilişkilerin harp esasına dayandığı anlamına gelmez. Bu tanımlar, Ahmet Özel'in de ifade ettiği gibi,¹⁹² Müslüman ve gayri müslim devletlerin ülkesini tespit ve ortaya koyma anlamı taşımakta olup dönemin siyasî ve konjonktürel şartlarıyla yakından ilgilidir. Gayri müslimlerle ilişkinin harp esasına dayandığını dile getiren sınırlı sayıdaki görüşler bir tarafa bırakılırsa, dönemin şartları içinde ülkelerin kendi aralarında ve Müslümanlara karşı harbin daimi olduğu yönündeki telakkinin yakın zamana kadar devam ettiği de düşünülürse, dâruharp ve dâruİslâm kavramlarının tarihi olaylarla bağlantısı daha rahat anlaşılacaktır.

İslâm'ın evrensel bir din olması, hükümlerinin inanan veya inanan olmayan herkesin muhatabı olması ve devletin kendi ülkesi üzerindeki egemenlik hakkının tabii bir sonucu olarak, İslâm hukuku hükümlerinin, vatandaşı olsun veya olmasın herkese tatbiki asıldır. İslâm mahkemelerine dava açan gayri müslimlere, inançla ilgili bazı istisnalar hariç, Müslümanlara uygulanan İslâm hukuku hükümlerinin aynısı uygulanır. Bu açıdan bakıldığında, İslâm devletinde kanun ve kaza birliği esastır. İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre, zimmî ve müste'menler, içki içme örneğinde olduğu gibi, kendi inançları gereği yasaklanmayan hususlarla; evlilik ve boşanma gibi özel hukuku ilgilendiren konularda kendi hukuk

¹⁹² Özel, *İslâm Hukukuna Ülke Kavramı*, 232.

sistemlerine göre yargılanabilirler. İnançlarıyla ilgili hukukî meselelerde kendilerine müdahale edilmemesi, zimmet akdinin ve bu akde vefa göstermenin bir gereğidir.

Gayri müslimlerin İslâm hukukuna göre yargılanma talebinde bulunmaları halinde, hakim anlayışa göre bu talepleri doğrultusunda hüküm verilir. İslâm mahkemelerine başvurduklarında, mahkemelerin verdiği kararlara bağlı kalıp kalmamak taraflar açısından ihtiyarî bir meseledir. İslâm ülkesinin vatandaşları olarak zimmîler, zina, hırsızlık, bağı ve hırâbe gibi kamusal niteliği baskın olan ve bütün toplumu doğrudan ilgilendiren hususlarda İslâm hukuku hükümlerine tabidirler. Bu tür suçlarda İslâm hukuku hükümlerinin uygulanması, suçların kamusal niteliği ve verdiği zararların bütün toplumun huzur ve güvenliğini hedef almasıyla yakından ilgilidir. Aynı zamanda İslâm devletiyle yaptıkları anlaşmaya bağlı kalmalarının bir gereğidir.

Zimmîler ve müste'menler İslâm ülkesinde zimmet ve eman akdi gereği bulunmaktadırlar. Ayrıntılarda fakihler arasında bazı görüş farklılıkları bulunmakla birlikte, devlet, "eman" akdi gereğince bu statüdeki kişilerin mal, can ve ırz güvenliğini sağlamakla yükümlüdür. Kanunlar ihtilafının anahtar kavramlarından biri olan "eman" akdi, maslahat ilkesine dayandığından Hanefilerce bağlayıcı görülmemiştir. Bu yüzden, maslahatın ortadan kalkması ya da emanın kaldırılmasında daha büyük bir kamu yararı görülmesi halinde, müste'meni güvende olacağı yere ulaştırmak kaydıyla eman akdi bozulabilir. Fakihlerin çoğunluğuna göre eman akdi bağlayıcıdır ve müste'men, akde aykırı davranmadığı sürece eman bozulamaz. Sonuç itibarıyla bütün fakihler, müste'menin hukukunun gözetilmesi hususunda ortak bir anlayışa sahiptirler. Eman akdine son verilmesi halinde müste'menin ülkesine güvenle ulaştırılması gerektiğine yönelik gözetilen hassasiyet ise devletin ahde vefa gereği anlaşmalara bağlılığına ve hayat hakkına verdiği öneme ilişkin ilkesel yaklaşımının bir tezahürü olarak değerlendirilebilir.

İslâm hukuku hükümleri prensip olarak her yerde geçerlidir. Müslümanlar, bu hükümlere uymakla yükümlüdürler. Namaz, oruç, zekât gibi dinî mükellefiyetler dâruharpte nasıl yerine getiriliyor ise zina, içki, hırsızlık, gasp gibi yasaklardan da kaçınılması gerekir. Siyasî ve konjonktürel nedenlerle, yahut suçun bütün unsurlarıyla oluşmasına rağmen, cezanın infazı bağlamında aranan bazı şartların bulunmaması gibi hukuk tekniğiyle ilgili hususlar sebebiyle cezanın uygulanmaması istisnai bir durumdur. Bu konuda her bir hukukî olayı kendi bağlamında ve şartlarında değerlendirmek gerekir.

KAYNAKÇA

- Adal, Erhan. *Hukukun Temel İlkeleri*. İstanbul: Beta, 1988.
- Akı, Erol. *Hukukun Temel Kavramları*. İzmir: Barış Yayınları, 4. Basım, 1996.
- Akşit. M. Cevat. *İslâm Ceza Hukuku ve İnsânî Esasları*. İstanbul: Kültür Basın Yayın Birliği, ts.
- Artuk, Mehmet Emin vd.. *Ceza Hukuku Genel Hükümler I*. 2 Cilt. Ankara: Seçkin, 2002.
- Atar, Fahrettin. *İslâm Adliye Teşkilatı*. Ankara: DİB Yayınları, ts.
- Avvâ, Muhammed Selim. *Fî Usûli'n-nizâmi'l-cinâiyi'l-İslâmî*. Kahire: Dâru'l-Meârif, 1983.
- Aydın, M. Âkif. *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Beta Basım-Yayım Dağıtım, 1995.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedruddîn Mahmud b. Ahmed. *el-Binâye Şerhu'l-Hidâye*. thk. Eymen Sâlih Şa'bân. 13 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2012.
- Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd. *Şerhu'l-İnâye ala'l-Hidâye*. 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, ts.
- Bardakoğlu, Ali. "Eşkiya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/463-466. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Bardakoğlu, Ali. "Diyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/473-479. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Behnesî, Ahmet Fethi. *el-Cerâim fi'l-fikhi'l-İslâmî Dirâse Fikhiyye Mukârana*. Beyrût: Dâru'ş-Şurûk, 6. Basım, 1988.
- Bestâmî, Ali b. Mecdüddîn. *el-Hudûd ve'l-ahkâmu'l-fikhiyye*. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1991.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fikhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.
- Bozkurt, Nebi. "Eman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/79-81. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *el-Câmi'u's-sahîh*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1992.
- Buhûtî, Mansur b. Yûnus b. İdrîs. *Keşşâfü'l-kınâ' an metni'l-İknâ'*. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1982.
- Cezîrî, Abdurrahmân. *Kitâbu'l-Fıkh ala'l-mezâhibi'l-erbaa*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1987.
- Çolak, Abdullah. *İslâm Ceza Hukuku*. İstanbul: Hikmetevi Yay., 2020.
- Dağcı, Şamil. *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*. Ankara: DİB Yayınları, 1996.
- Dağmî, Râkân. *et-Tecessüs ve ahkâmuhu fi's-Şerâti'l-İslâmiyye*. Kahire: Dâru's-Selâm, 2. Basım, 1985.
- Desûkî, Muhammed b. Ahmed b. Arafe. *Hâşiyetü'd-Desûkî ala's-Şerhi'l-Kebîr*. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1992.
- Ebû Ya'lâ, Muhammed b. el-Huseyn el-Ferrâ. *el-Ahkâmu's-sultâniyye*. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.

Ebû Yûsuf, Yakub b. İbrahim. *er-Reddu alâ Siyeri'l-Evzâi*. Mısır: İhyâu'l-Meârif en-Nu'mâiyye, ts.

Ebû Zehra, Muhammed. *el-Cerîme*. Kahire: Dâru'l-Fikr el-Arabî, 1998.

Erturhan, Sabri. *Temel Fıkıh Bilgileri*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2. Basım, 2018.

Fidan, Yusuf. *İslâm'da Yabancılar ve Azınlıklar Hukuku*. Konya: Ensar Yayıncılık, 2005.

Gözler, Kemal. *Hukuka Giriş*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 16. Basım, 2019.

Güriz, Adnan. *Hukuk Başlangıcı*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 17. Basım, 2016.

Hâmidullah, Muhammed. *İslâmda Devlet İdaresi*. çev. Kemal Kuşçu. Ankara: Gaye Matbaası, ts.

Hamidullah, Muhammed. *Hz. Peygamberin Savaşları*. çev. Salih Tuğ. İstanbul: Yağmur Yayınları, 1981.

Hattâb, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed el-Mağribî. *Mevâhibü'l-celîl li şerh-i Muhtasarı Halîl*. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1992.

İbn Abbâd, İsmâil. *el-Muhît fi'l-luga*. thk. Muhammed Hasan Elyâsîn. 11 Cilt. Beyrût: Âlemü'l-Kütüb, 1994.

İbn Abidîn, Muhammed Emin b. Ömer. *Reddü'l-muhtâr ala'd-Dürri'l-muhtâr*. 6 Cilt. b.y.: Matbai Âmire, 1307.

İbn Cüzey, Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed. *el-Kavâninü'l-fikhiyye*. Beyrût: Dâru'l-Kalem, ts.

İbn Fâris, Ebû'l-Huseyn Ahmed b. Faris. *Mücmelü'l-luga*. thk. Züheyr Abdulmuhsin Sultan. 4 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1986.

İbn Fâris, Ebû'l-Huseyn, Ahmed b. Faris. *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*. thk. Abdusselam Muhammed Harun. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, ts.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmet. *el-Muhallâ bi'l-âsâr*. thk. Abdülgaffâr Süleyman el-Bendârî. 12 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.

İbnü'l-Hümâm, Kemâluddîn Muhammed b. Abdulvâhid. *Fethu'l-kadîr*. 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2. Basım, ts.

İbn Kayyım, Şemsüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr. *İ'lâmu'l-muvakkûin an Rabbi'l-âlemîn*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Cil, ts.

İbn Kayyım, Şemsüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr. *Ahkâmu ehli'z-zimme*. thk. Ebû Berâ Yûsuf b. Ahmed vd. 2 Cilt. Demmâm: Ramâdi'n-Neşr, 1961.

İbn Kayyım, Şemsüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebi Bekr. *et-Turuku'l-hukmiyye fi's-siyâseti's-şer'iyye*. Beyrût: Mektebetü'l-Müeyyed, 1989.

İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebî Muhammed Abdullah b. Ahmed. *el-Muğni*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, 1392.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *es-Sünen*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1992.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükrim. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrût: Dâru Sâdir, 1410/1990.

İbn Müflih, Şemsüddin el-Makdisî. *Kitâbu'l-Furû'*. 6 Cilt. Beyrût: Âlemü'l-Kütüb, 4. Basım, 1985.

İbn Nüceym, Zeynül-Âbidîn b. İbrahim b. Muhammed. *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997.

İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 9. Basım, 1988.

İbn Teymiyye, Takıyyüddîn. *es-Siyâsetü's-şer'iyye fî islâhi'r-râi ve'r-raiyye*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.

Kahveci, Niyazi. *Anahatlarıyla İslâm Ceza Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.

Kallek, Cengiz. "Casus". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/163-166. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslâm Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: Nesil Yayınları, 1987.

Karaman, Hayreddin vd. *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: DİB Yayınları, 2003.

Kâsânî, Alâuddîn Ebî Bekr b. Mes'ûd. *Bedâi'u's-sanâi' fî tertîbi's-Şerâi'*. 7 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-Arabiyye, 2. Basım, 1982.

Kudûrî, Ebü'l-Huseyn Ahmed b. Muhammed el-Bağdâdî. *el-Muhtasar*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1985.

Kunter, Nurullah. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. İstanbul: Yaylacık Matbaası, 9. Basım, 1989.

Makdisî, Şemsüddîn Ebu'l-Ferec. *eş-Şerhu'l-kebîr alâ metni'l-Mukni'*. 12 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1984.

Mâverdî, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed. *el-Ahkâmu's-sultâniyye ve'l-velâyâtü'd-dîniyye*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.

Merginânî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ebî Bekir. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*. 4 Cilt. İstanbul: Dâru Kahramân, 1986.

Merdâvî, Alâuddin Ebu'l-Hasen. *el-İnsâf fî ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf alâ mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. Thk. Muhammed Hâmid. 18 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.

Mevsîlî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*. 5 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.

Meydânî, Abûlganî el-Ganîmî ed-Dimeşkî. *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd. 4 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1985.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1992.

Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şüayb. *es-Sünen*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1992.

Özel, Ahmet. *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı*. İstanbul: Marifet Yayınları, 2. Basım, 1984.

Özel, Ahmet. "Harbî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/112-114. Ankara: TDV Yayınları, 1997.

Özel, Ahmet. "Müste'men". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/140-143. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Özel, Ahmet. "Dârulharp". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/536-537. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Özgür, Mustafa. *İslâm İnfaz Hukuku*. İstanbul: Cinius Yayınları, 2020.

Salman, Yüksel. *İslâm Ceza Hukukunda Af*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021.

Serahsî, Muhammed b. Ahmed. *Şerhu Kitâbi's-Siyeri'l-kebîr*. thk. Ebû Abdullah Muhammed Hasan. 5 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997.

- Serahsî, Muhammed b. Ahmed. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Şafâk, Ali. *Mezheblerarası Mukayeseli İslâm Ceza Hukuku*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1977.
- Şafâk, Ali. "Bağy". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/451-452. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Şâzelî, Hasan Ali. "Cinâyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/14-15. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Şekerci, Osman. *İslâm Ülkelerinde Gayri Müslimlerin Temel Hakları*. İstanbul: Nun Yayıncılık, 1996.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. *Neylû'l-evtâr şerh-u Münteka'l-ahbâr min ehâdis-i Seyyidi'l-Ebrâr*. 8 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, ts.
- Şîrâzî, Ebû İshâk İbrahim b. Ali el-Fîrûzâbâdî. *el-Mühezzeb*. 3 Cilt. Kahire: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 3. Basım, 1396.
- Şîrbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meânî elfâzi'l-Minhâc*. thk. Ali Muhammed Mu'avvad vd. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994.
- Tanhan, Abdussamat. *Kanunlar İhtilafının İslâm Ceza Hukukuna Yansımı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Serve. *es-Sünen*. 6 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1992.
- Turnagil, Ahmed Reşid. *İslâmiyet ve Milletler Hukuku*. İstanbul: Sebil Yayınevi, 1993.
- Ûdeh, Abdülkadir. *et-Teşrîu'l-cinâiyyü'l-İslâmî mukârenen bi'l-kânûni'l-vad'î*. 2 Cilt. Beyrût, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 4. Basım, ts.
- Ûneys, İbrahim vd. *el-Mu'cemü'l-vesît*. 2 Cilt. İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.
- Yaman, Ahmet. *İslâm Hukukunda Uluslararası İlişkiler*. Ankara: Fecir Yayınevi, 1998.
- Yaman, Ahmet. *İslâm Kamu Hukuku*. Ankara: BİLAY, 2020.
- Yaman, Ahmet. "Zimmî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/434-438. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Yaran, Rahmi. "Kefâret". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/179-182. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- Yiğit, Yaşar. *Anahatlarıyla İslâm Ceza Hukuku*. Ankara: Sistem Ofset, 2020.
- Yiğit, Yaşar. "İslâm Hukukunda Suç-Ceza Dengesinin Adaletle İlişkisi". *Diyanet İlmî Dergi* 56 (2020), 67-94.
- Zâhim, Muhammed b. Abdullah. *Âsâru tatbîki's-şer'îati'l-İslâmiyye fî men'i'l-cerîme*. Kahire: Dâru'l-Menâr, 1991.
- Zeydan, Abdülkerim. *Ahkâmu'z-zimmiyyîn ve'l-müste'menîn fî dâri'l-İslâm*. Bağdat: Mektebetü'l-Kuds, 1982.
- Zeylaî, Ebû Muhammed Fahrüddîn Osman b. Ali. *Tebyînu'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik*. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Zühaylî, Vehbe. *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletuhû*. 8 Cilt. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 3. Basım, 1989.
- Zühaylî, Vehbe. *Âsâru'l-harb fi'l-fikhi'l-İslâmî*. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 3. Basım, 1998.